

I. BÖLÜM

MÜSLÜMANLARDA ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Tüm toplumlarda olduğu gibi Üsküp Müslümanları da ölüm ile ilgili bir takım inançlar edinerek bunları hayatlarında uygulamayı denemişlerdir. Onlar için ölüm, şairin dediği gibi: “Ölümü çok kezler düşündüm, yaşamın devamı olarak düşündüm ölümü”, hayatın bir devamı niteliğini taşımaktadır.¹

Müslümanlar genel itibarı ile İslam’ın etkisiyle ölümü “hak” olarak nitelendirse de ve onun ne zaman geleceğini Allah’tan başkasının bilmediğini söyleseler de, ölümü düşündüren önbelirtilerin varlığına inanmaktadırlar. Bunları: Hayvanlarla ilgili olanlar, düşle ilgili olanlar, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişmelerle ilgili olanlar olarak değerlendirdik.

Müslümanlar aynı zamanda ölümü erteleyecekler düşüncesiyle de hareket ederek cenaze ile ilgili bazı uygulamalardan kaçınmaktadırlar ve tedbirler almaktadırlar. Örneğin: “başağılığına gelenlerin ayakkabıları cenaze çıkmasın diye düzeltilmiyor-geri çevrilmemektedir. Başsağılığına gidildikten sonra ölümü başka yere taşımamak için başka bir ziyarete gidilmemektedir”. Bütün bunları da ölüm öncesi inanç ve uygulamalar çerçevesinde değerlendirdik.

İkinci bölümde, ölüm esansında yapılan uygulamaları. Ölüm haberinin akraba ve dostlara nasıl ulaştırıldığını, ölünün nasıl hazırlandığını, cenaze ile uygulamalar ve ruhun durumu ile ilgili inançlar ele alındı.

Üçüncü bölümde, ölüm sonrası konular işlenerek: ölünün bıraktığı, malın paylaşımı, ölüyü anma günleri ve yas, ölü için verilen sadakalar ve yemekler, baş sağılığı ve avutucu sözler, ölüm ile ilgili Atasözleri, deyimler ve ağıtlar, mezarlıklar ve mezar ziyaretleri ele alındı.

---

¹ Engüllü, Suat, “Necati Zekeriya”, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Makedonya-Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, 7/180.

1. ÖLÜM ÖNCESİ

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Müslümanlar her ne kadar ölümüm hangi şekilde ve ne zaman geleceğini bilmeseler de, ki bunu halk arasında kullanılan “Ne zaman öleceğimi bilseydim kendi mezarımı kendim kazardım” atasözü ortaya koysa da; buna ters düşen bazı inanç ve uygulamalar yapılmaktadır. Öyle ki, bazı konular ölümün habercisi olarak algılanmış ve bununla ilgili tedbirler geliştirilmiştir.

A. ÖLÜMÜ DÜŞÜNDÜREN ÖNBELİRTİLER

İnsan hayatı ile iç içe olan ölüm, insan tarafından sürekli algılamak istemiştir. Her an ölümün gelmesini bekleyen insan, ölümün ön belirtileri üzerinde durmuştur. Ölümü karşılamak ve ona karşı tedbirler almak amacıyla sürekli hangi olaylardan sonra ölümün meydana geldiğini araştırmıştır. Bunun sonucunda bazı inançlar ortaya çıkmıştır. Üsküp Müslümanlarındaki ölümün habercisi ya da başka bir deyimle ölümü düşündüren önbelirtileri; hayvanlarla ilgili olanlar, düşünle ilgili olanlar, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişmelerle ilgili olanlar olarak değerlendirebiliriz.

a. Hayvanlarla ilgili olanlar

Üsküp Müslümanları diğer topluluklarda olduğu gibi bazı hayvanların ölümü önceden hissedebileceğine inanırlar. Bu nedenle onları bazı hayvanların ölümün habercisi olduğuna inanırlar. Evcil ve yabani hayvanların belli hareketleri, böğürmeleri, ötüşleri, ulumaları, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün bir işareti olarak algılanmaktadır. Bu işaretleri görenler korkuya kapılarak felaketi uzaklaştırmak ya da önlemek amacıyla bir takım yollara başvurdukları gözlemlenmektedir.

Bu gibi hayvanlar içerisinde, ölümün habercisi olarak kabul edilenler şunlardır:

Baykuş

Üsküp Müslümanlarında ölümü çağrıştıran kuşların başında baykuş gelmektedir. Eğer baykuş bir çatıda öterse o evin ahalisinden birinin en kısa zamanda içinde öleceğine inanılır. Bundan kaçınmak için baykuş evin etrafından uzaklaştırılır.²

Karga

Ölümü çağrıştıran kuşların bir diğeri kargadır. Eğer karga öterse kısa bir zaman içinde başlarına bir belanın gelineceğine inanılmakta. Bundan dolayı bu kuştan uzak durulmalı.³

Türk inançlarında karga bazen lanetli kuş bazı kutsal olarak sayılmıştır. Şamanist tasarımlarda kutlu hayvan olarak kabul edilirken, Altay tufan efsanesinde, leş yiyen lanetli bir kuş olarak tanıtılmaktadır.⁴

Kedi

Makedonya Müslümanları kediye fazla bir önem vermemektedirler. Küçük bir kısmı evinde kedi besler. Yabancı bir kedinin eve girmesi uğur olarak algılanır. Bununla birlikte kara kedi, kötülüğün hatta ölümün habercisi olarak nitelendirilmektedir.

Kara kedi bir kişinin önünü keserse, o kişi yolundan geri dönmeli, ya da kedinin geçmediği yerden geçmelidir. Eğer başka yolu yoksa, o zaman bir taş alıp gideceği yöne atmalı, bu şekilde yolunu açmaktadır.⁵ eğer, o yoldan tedbir almadan giderse başına mutlaka kötü bir olay gelecektir. Bunlardan birisi de ölümdür.

Fare

Bir eve farenin girmesi, uğursuzluk getireceğine inanılır. Fare aynı zamanda fakirlik de getirmektedir.

---

² İbadet Veyseli ve Emira Ademagiç.

³ Ademagiç.

⁴ Korkmaz, Esat, **Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2003, 96.

⁵ Hacer V. Sulooça'dan alınmıştır.

Tavuk

Tavuğun horoz gibi uzun süreli ötüşü, kötülüğün alameti olarak algılanmaktadır.

Tavuk, eski Türk inançlarında, kötü ruhları kovan ve gökten inen kutlu bir varlık olarak algılanmıştır.

Tavşan

Bir kişinin yoluna tavşanın çıkması da kötülüğün habercisi olarak algılanır.

b. Düşle ilgili olanlar

Üsküp Müslümanları, Kur'an-ı Kerim'den⁶ gelen bir etkiyle, rüya tabirlerine büyük önem vermişlerdir. Bu nedenle rüya tabirlerine özel ilgi göstermektedirler⁷. Üsküp'lü biri rüyasında acı bir şey yediğini, dişini çektirdiğini vb. şeyler gördüğünde tedirgin olmakta ve etkilenmektedir. Rüya aracılığıyla geleceği öğrenmeye amaçlayan kişiler rüya tabiri kitaplarına, rüya tabircisi hoca ve yaşlılara başvurumaktadırlar.

Bir kişi rüyasında şunları görürse ölüm ile haber almış olur:

- Rüyada “Öldüğünü gören”; o sene kesinlikle ölmeyecek, çok sağlıklı bir dönem yaşayacaktır.
- Rüyada “Anne veya babasının öldüğü gören”; ebeveynlerinin yıl içinde ölümlerine defterine girmeyeceklerine işaret etmektedir.
- Rüyada “Ölünün üzerinde siyah kefen görülürse”; o kişinin başına felaket geleceğine inanılır, çünkü siyah renk hasatlığın sembolüdür.
- Rüyada “Öldükten sonra dirildiğini gören”; o sene o kişinin başında bir hastalık veya kötülük gelecek, fakat fazla sürmeyecektir.
- Rüyada “Acı şeyler yemek”; yakının ölüm haberini alacağın manasına gelmektedir.
- Rüyada “Diş çektirmek”; acı verirse yakının, acı yoksa uzak akrabanın ölüm haberini alacağına işarettir.

---

⁶ Bilindiği gibi Kuran'ı Kerim'de Yusuf'un rüya ve rüya tabirciliğinden bahis edilmektedir. Bkz. Yusuf suresi.

⁷ Suloooca'dan alınmıştır.

- Rüyada “Bir uzvunu kaybetmek”; kol, el, göz, bacak gibi sevdiğin birisin ölümüne işarettir.
- Rüyada “Ölmüş olan bir yakını elinde tutup bir yere götürmesi”; yakının öleceğine işaret etmektedir.

c. Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişmelerle ilgili olanlar

Hastadaki bazı psikolojik ve fizyolojik değişmeler de toplum tarafından ölümün ön belirtileri olarak algılanmıştır. Bu nedenle bazı inançlar ortaya çıkmıştır. Aşağıda sıralanan psikolojik ve fizyolojik değişik ve istekler ölümün işaretleri olarak kabul edilmektedir.

Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- *Hasta kendinden geçerek, ölmüş insanları anımsamaya başlarsa, o hastanın kısa bir süre içinde öleceğine inanılır.*
- *Hastanın, yakınında bulunduğu kimselerden helallik istemesi,*
- *Hastanın, uzakta bulunan yakın akrabasını –oğlu, kızı gibi- görmek istemesi de, onun yakınında öleceği düşünülür.*
- *Eğer hasta yemek yemiyor su içmiyorsa, pamukla su veriliyorsa bu da ölümün bir işareti olarak algılanır.*
- *Durumu kötü olan hastanın durumu birden bire iyileşmesi, onun yakınında öleceğinin işareti olarak düşünülür.*
- *Hastanın göz bebeklerinin değişmesi ve Hastanın bedeninin soğuması, da onun yakınında öleceğinin belirtisi olarak algılanır.*
- *Hasta ayağa kalmayı deneyip “gitmem gerek” derse; ölmüş olan akrabaları görür, yakınları almaya gelir.*
- *Uzaktan akrabalarını görmek isterse; hasta öleceğini hisseder ve helalleşmek ister.*
- *Aile üyelerinin hepsini başucunda toplamak isterse; bu dünyadan ayrılmadan önce son bir defa yakınlarını görmek ister.*
- *Sorulara cevap vermezse; bu dünya ile ilgili irtibatlarını kesmiş olur.*
- *Hastanın başı yastıktan düşerse; yastığa ihtiyacı yoktur manasına gelmektedir.*
- *İştahı açılırsa; diğer dünyaya aç olarak gitmemek için hazırlıklı gidiyor.*

- *İştahı kesilirse*; Cennet yemeklerini bekler.
- *Hasta güçlkle nefes alıp verirse*; canını zorla veriyor manasına gelmektedir.
- *Bedeni sararırsa*; iyi insan olarak sayılıyor.
- *Bedeni morarsa*; amelleri kötü olarak algılanır.
- *Bedeni şişerse*; amelleri iyi idi-cennetliktir anlamına geliyor.
- *Hastanın gaipten ses duyması, bir takım kimseleri gördüğünü söylemesi, sayıklaması*; şeytan son anda hastayı kandırmaya çalışıyor demektir.

d. Diğer

Yeryüzünde meydana gelen bazı olaylar da ölümün habercisi olarak algılanmaktadır. Bunların en meşhuru yıldız kaymasıdır. Halka göre her insanın bir yıldızı vardır. Ve insan yaşadığı müddetçe yıldızı da onunla beraber yaşamaktadır. İnsan hayatı sona erince de yıldızı kaymaktadır. Bir yıldızın kaymasını görmek bir insanın ölümüne şahit olmak demektir. Kuyruklu yıldızın kayması ise, yeryüzünde büyük felaketlerin habercisi olarak gösterilmektedir⁸.

Bir kişi Cuma günü ölürse yanında başka birilerinin götüreceğine inanılmaktadır.

B. KAÇINMALAR

Yukarda belirttiğimiz ölüm habercileri ya da ölümün önbelirtilerini algılayan ya da sezen insanlar mutlaka, ölümü engellemekten çok ertelemek, uzaklaştırmak amacıyla bazı önlemler alınmaktadır.

Araştırmamız esnasında, eskiden var olan bazı uygulamaların her ne kadar var olduysa da zamanla din adamlarının telkinleri ile ortadan kalktığını gördük. Örneğin: Aynı evden başka cenazenin çıkmaması için eskiden cenaze evden çıkar çıkmaz hemen erkek ise bir horoz, kadın ise tavuk kesilirdi.⁹ Bugün ise bu uygulanmamaktadır.

⁸ Süleyman Baki.

⁹ İdriz İdriz.

Bununla birlikte ölümü uzaklaştırmak amacıyla birçok önlemin bugün de devam ettiğini tespit ettik. Örneğin: Başsağılığına gelenlerin ayakkabıları düzeltilmez-geri çevrilmez, bir cenaze çıkmasın diye. Başsağılığına gidildikten sonra ölümü başka yere taşımamak için başka bir ziyarete gidilmez.

Konuyu daha güzel açıklığa kavuşturmak amacıyla konuyu iki bölümde ele aldık: kaçınmalar ve korunmalar.

Kaçınmalar

İnsanlar, başına bir kötülüğün ya da ölümün ve yeni doğan çocuğa zarar gelmemesi için, bazı yerlerden, bazı işleri belli zamanlarda yapmaktan kaçındıkları görülmüştür. Hançerlioğlu,¹⁰ uğursuzluk olarak adlandırılan bu olgunun rastlantılar sonucu ortaya çıktığına inanmaktadır.

Yerle ilgili olanlar

Bazı yerler kutsal ya da kötü ruhların toplandığı yerler olduğu için bu yerlerde oturmaktan veyahut belli işler yapmaktan kaçınılmaktadır. Aksi takdirde insan çarpılabilmekte ya da başına kötü şeyler gelebilmektedir.

Saçak Altı

Saçak altında küçük çocuklara abdest bozdurulmaz. Gece vakti saçak altlarında dolaşmanın uğursuzluk getirdiğine inanılmakta¹¹. Bu nedenle buralardan dolaşmaktan kaçınılmakta. Saçak altıların cinlerin yaşadığı mekanlar olarak algılanmaktadır.

Kapı eşiği

Kapı eşiğinde oturulmaz. Gözükmeyen alemde birilerinin çarpabileceğine inanılır. Bu inanış eski Türk inançlarından da geçmiş olabilir. Çünkü eski Türk inançlarına göre, ayın sırasında kapıda kötü ruhlara karşı bekçilik yapan kapı ruhu vardır. Buna engel olmamak için kapı eşiğinde oturulmaz.¹²

---

¹⁰ Hançerlioğlu, Orhan, **İnanç sözlüğü**, İstanbul 1975, 656.

¹¹ Kahramanyol, Mustafa, **Makedonya'daki Türk ve Müslüman Topluluklarının Günlük Hayatı ve Gelenekleri**, Ankara 2003, 222.

¹² Korkmaz, 93

Tarla sınırı

Cinlerin ve karabasanların yeri olduğu gerekçesi ile tarla sınırlarından özellikle geceleri kaçınılmaktadır.

Ağaç altı

Ağaç altlarında abdest bozmak iyi sayılmaz. Görünmez alemin uğrak yer olarak tanımlanan ağaç altında, kötü ruhların üzerinde abdest bozulursa insanın çarpılabileceğine inanılır.

Vakıf yeri

Vakfın malına el koyan ya da herhangi bir zar veren kişinin 7 nesline kadar kötülük göreceğine inanılır. Bu kişilerin ye ömürleri kısa, ye da nesilleri engelli olur.

Eski evler

Eski evler cinlerin mekanları olarak sayılmakta. Bu yüzden bu yerlere gitmekten kaçınılmalıdır. Yoksa başına kötü bir olay gelebilir.

Mezarlar

Mezarlar üzerinden geçen insan çarpılır. Bazı köylerde kadınlar mezarlıklara gitmezler, çünkü yabancı adamlar yatar ve onlar için mahremdir.

Zamanla ilgili olanlar

Üsküp Müslümanları günün belli bir kısmı, daha doğrusu gece vakti ve haftanın belli günlerinde belli işler yapıldığı takdirde, insana kötülük hatta ölümü getirebileceğine inanmaktalar. Bu nedenle geceleri ve haftanın belli günlerinde tırnak kesmek, taranmak vb işlerden uzak durulması gerekmektedir.

Geceleyin şu işler yapılmaz:

- Gece tırnak kesilmez, kesilirse hortlak kalkarsın. Aynı anda hem tel hem de ayak tırnaklar kesilirse neşe ve keder aynı günde yaşanır.

- Gece yatak serilmeden önce nas, fatiha, felek gibi dualar okunur¹³, bu şekilde gece esnasında kötülüklerden korunmaya çalışılmaktadır.
- Gece vakti saçak altlarında dolaşmanın uğursuzluk getirdiğine inanılmakta¹⁴. Bu nedenle buralardan dolaşmaktan kaçınılmakta.
- Geceliğin banyo yapılmaz çünkü cinler gece yıkanır. Banyo yapıldığı takdirde uğranabilir.
- Geceleri dışarıda abdest yapılmaz.
- Akşamları taranmaz.

Belli günlerde şu işler yapılmaz:

- Salı günü çamaşır yıkanmaz. Tırnak kesilmez,
- Çarşamba günü ise uzun yola çıkılmaz.
- Cuma gecesi el işi yapılmaz, çamaşır yıkanmaz, bazıları Cuma namazına kadar hiçbir iş yapmaz.
- Cumartesi ile Perşembe günleri baş sağlığına gidilmez. Çünkü bugünlerdeki ziyaretler yeni ölümlere yol açabileceğini inanırlar.
- Mart günü süpürülmez, tencere dibi kazınmaz (evlendiğinde yağmurun yağmaması için), bulaşık yıkanmaz. Bu günlerde bu işlerden herhangi biri yapıldığında başlarına kötü bir şey geleceğine inanılır¹⁵.

Yeni doğan çocukla ilgili aşağıdaki işler yapılmaz:

Yeni doğan çocuğa nazar deymesin diye, nazar boncuğu takılır¹⁶. Bebek doğduğu zaman başına kötülük gelmemesi için kapı eşiğine bir ak bir de kırmızı ip bağlarlar. Bebe odada yalnız bırakılmaz bırakıldığı zaman da kötü ruhlardan korunma için maşa ile süpürge bırakılır.

Eskiden Loğusa dönemde kadınlar hamur işlerinden uzak durur, evden dışarıya çıkmazlardı. Bu şekilde herhangi bir kötülüğün başlarına gelmesinden kaçınırlar. Bazı yerlerde Batinsi köyü gibi ise sadece geceleri çıkılmaz. Gündüzleri istediği yere gidebilir. Fakat tedbir olarak akşam olmadan eve dönmekte. Bu

¹³ Kahramanyol, 62.

¹⁴ Veyseli.

¹⁵ Kahramanyol, 222.

¹⁶ Kahramanyol, 19.

dönemde ölen kadının cennete gideceğine inanılır, çünkü bu dönemde günahsız olduğuna inanılır¹⁷. Yakın zamanda doğum yapan bir kadın loğusanın ziyaretine giderse sütü kaçmaması için onunla konuşmaz. Çocuğu olmayan bayanlar, kötülüklerden korunmak amacıyla muska kullanmaktadırlar.

Diğer

- Ekmek kırıntılarını basmaktan kaçınırlar, basıldığı takdirde uğrayacaklarına inanılır. Bu nedenle sofraya bezlerini geceleyin dökmezler, ancak gün olunca basılmayan bir yere dökülür¹⁸.
- Hamile kadın gelin almaya gitmez.
- Odunların yanında da abdest almaktan kaçınılmaktadır.
- Örümceyi, kurbağayı öldürmek büyük bir günah olarak sayılır. Öldürüldüğü takdirde başın büyük bela gelineceğine inanılır.
- Mezar kazanlar ya da örtenler kazma ve küreği, sürekli mezar kazmamak için elden ele dolaştırmaz.

Korunma

İnsanlar, başına bir kötülüğün ya da ölümün ve yeni doğan çocuğa zarar gelmemesi için, bazı uygulamalarda bulunarak kötülüğün onları bulmaması için bazı eylemlerde bulunmaktadırlar. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- Korunma olarak çocukların başına kurşun dökülür ve koca kadınlarda ya da hocalarda üflenir-okutulur.
- Nazara inanan Üsküp Müslümanları korunmak için: muska, nişandır, sarımsak, kurt dişi, mavi boncuk gibi, eşyalar üzerinde takırlar.
- Küçük çocuklara göz deymesin diye iç çamaşırları ters giydirilir¹⁹.
- Nazar değmiş birine kötülüklerden korunmak için kor söndürülür. Bir bardakta su koyularak o gün çocuğu görmüş kişiler adına ateşten alınarak bardağa kor atılır. Kori yukarda kalanın çocuğa nazar değdiğine inanılır. Çocuğun üç kere yüzü yıkandıktan sonra, baştan

---

¹⁷ Veyseli.

¹⁸ Sulooça.

¹⁹ Neşe.

ayağa su ile serpilir ve su içirilir, kalan su mutlaka saçak altına dökülür.

- Yıl boyunca kötülüklerden korunmak için mart ayında kırmızı beyaz iplikten yapılan ve “martinka” olarak adlandırılan koluna ve ayağına bilezik bağlarlar. Leylek görünce de çıkartıp güle asarlar. Bu şekilde yıl boyunca kötülüklerden koruduğuna inanılır.
- Hayvan dilini kesince maşallah denir, aksi takdirde insanlar hastalanır.

2. ÖLÜM SIRASI

Ölüm esnasında Müslüman Üsküp halkı, soğuk kanlı davranarak cenaze işlerini bir an önce tamamlamak ister. Bu cenazenin bir an önce mezara gitmesi arzusunu yerine getirmek amacıyla yapılır. Diğer yerlerden farklı olarak, uzakta yakını olsa bile cenaze bekletilmeden toprağa verilir. Bu nedenle de bazı uygulamalarda bulunulmakta bunları şöyle sıralayabiliriz:

A. ÖLÜM OLAYININ DUYURULMASI

Köylerde temcit okunur “Fılan Kişi Vefat Eti, Cenaze Namazı Filan Camide Kılınacak” diye haber verilir. Temcit (Salla) minarenden söylenir. Üsküp’te ise eski zamanlarda temcit okunmuş, şimdi ise devlet tarafından yasakladığı için ölünün aileleri teker teker arayarak telefonla haber verilir.

B. ÖLÜMDEN HEMEN SONRA YAPILAN İŞLER

Ölüm esnasında, şahıs erkek ise erkek, kadın ise kadınlar etrafında toplanır. Ölmek üzere olan kişiye şahadet getirmesi telkin edilir, Yasin-i Şerif okunur²⁰, cünüp olan varsa odadan ayrılır. Şahıs öldükten sonra, önceden hazırlanmış bohçadaki temiz ve yeni çarşaflar ve döşek üzerinde koyularak kibleye karşı yatırılır. Bazı köylerde ise ölü ister erkek ister kadın olsun cenaze etrafında en yakın akrabaları

---

²⁰ Hadis rivayetlerine dayanmaktadır. Bkz. Canan, İbrahim, **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte**, Zaman gazetesi yayınları, Y.Y.,T.Y., XV/81.

toplanır, erkekler mezar işlerle meşgul olurlar, kadınlar ise cenaze etrafından toplanırlar ve konuşmamaya dikkat ederler. Yabancı kadınlar (akraba olmayanlar) erkek ölünün bulunduğu odaya girmezler. Çünkü ölü her şey duyar ve yabancı kadınlardan rahatsız olduğuna inanılır.²¹ Ölünün gözleri ruhu takip etmemesi için²² kapatılarak, karnı üzerinde karnı şişmemesi için makas ve ya başak bir metal eşya konur. Elleri ve ayakları vücudu düzgün kalması için bağlanır. Ölülerin üzerine her ne kadar ölünün azap edilmemesi için ağlamamaya gayret edilse de, özellikle kadınlar tarafından ağıtla yakılmaktadır.²³

C. ÖLÜNÜN GÖMÜLMEMEYE HAZIRLANIŞI

Ölünün gömülmeye hazırlanmasının başında ölüyü yıkamak gelir. İnanca göre erkek cenazeyi erkekler, bayan cenazeyi bayanların yıkaması gerekmektedir. Ölüyü adet olarak imam yıkamaktadır. Cenazeyi imamın yıkaması gerektiği inancı sonucunda, bir cemaat imam ararken, ilk şartları imamın cenazeyi yıkama görevi oluşturmaktadır. Hatta imamın eşinin de bayanların yıkamasını talep etmektedirler. İmamlar her ne kadar değişik vesilelerle cenazenin yakınları tarafından yıkanması gerektiği konusunda uyarıda bulunsalar da, bu gerçekleşmemiştir. Günümüzde resmi olarak “gasil”²⁴ denen şahıslar ya da imamlar cenazeleri yıkamaktadır. Gasilin yanında en azından su dökecek şahıs da bulunmaktadır. Bu yardımcı şahıs, imamlardan olabileceği gibi, cemaatten ya da ölünün akrabalarından olabilir. Daha önceleri (30-40 yıl civarı) cenazeyi yıkamak için imam çağırılırken ayrıca su dökücü de davet edilirdi, fakat şimdi bu uygulama kalkmış durumdadır.²⁵ Cenazeyi yıkarken cenazeye gusül aldırılır. Bu şekilde öbür dünyaya temiz gitmesi sağlanır. Cenaze yıkandıktan sonra kefenlenir²⁶ ve yüzü açık bırakılarak, en yakınları davet edilerek son bir kez ölüyü görmeleri sağlanır. Burada sessice ağlamaya dikkat edilir.

---

²¹ Saidi Macide.

²² Canan, 84.

²³ Konuyla ilgili daha çok bilgi aşağıda Ağıtlar bölümünde yer verilmiştir.

²⁴ Bkz. İslam Birliği Çalışma Yönergesi.

²⁵ İdriz.

²⁶ Kefen, erkeler için üç, bayanlar için beş parçadan oluşmaktadır. 1. Kamis - gömlek; 2. İzar - baştan ayağa kadar; 3. Lifafe – baştan ayağa kadar, izardan daha uzundur. Bayanlar için ise ayrıca baş örtüsü ve göğüs örtüsü parçaları bulunmaktadır. Rengi ise beyazdır.

D. CENAZE TÖRENİ

Cenaze kalkmazdan önce genellikle evlerde hatim okunmakta. Cenaze genellikle camilerde çıkarılır. Öğlen ya da ikindi namazından sonra camide cenaze namazı kılınır. İki namaz arası ise cenaze mezarlıklarda bulunan musallat taşında kılınır. Üsküp'ün havlusu olan hemen hemen her camide - (selaatin camilerinde) cenaze namazı kıldırılır. Bunların başında Yahya Paşa, İsa Bey, Mustafa Paşa camileri gelmektedir. Daha uzak yerlerden bile cemaatin kalabalık olmasından dolayı bu camilere getirilmektedirler. Cemaatin çok olması ölüye mağfiret olunacağına inanılmaktadır.

Eskiden çok sayıda Müslüman mezarlığın olmasına rağmen bugün Üsküp Müslümanları “Butel – Şehir Mezarlığında” gömülmektedirler. Bununla birlikte çevre köylerden göç eden şahısların cenazesi doğduğu köyde defnedilir.

Cenazeyi mezarlıklara özel araçla götürmektedirler. Cemaat özel arabası ile ya da ölünün akrabalarınca sağlanan otobüsle giderler. Kafile oluşturan cemaatin geçtiği cadde üzerinde bulunanlar oturmuş iseler ayağa, arabayla iseler arabasını bir yana park ederek, kafilenin geçmesini beklemektedirler.

Cenaze kabre konmadan önce bir haşere okunur. Ölen kişinin büyüklüğüne göre açılan mezarın derinliği normal uzunlukta bir insanın beline kadardır. Mezarın içersinde ölünün en yakınları: oğlu, kardeşi, kuzeni, girer. Üç kişi biri başından, biri belinden, diri de ayaklarından tutarak mezara yerleştirilir. Kefenin bağları çözüldükten sonra mezarda bir kişi kalır. O kişi önceden hazırlanmış bir tahtaları mezarda dizerek, ölüye toprağın doğrudan doğru gitmesi engellenir. Önceden kefenden kalan bez parçası ile şimdi ise naylon parçasıyla tahtalar örtülerek üzerine toprak atmaya başlanır. Toprak atarken kürek değişimi yapılırken kürekler yere bırakılır²⁷. Küreklerin elden ele verilmesi sürekli mezar kazılacağına inanılmaktadır. Cenaze gömüldükten sonra başucunda ve ayaklarında odundan birer işaret konmaktadır. Daha sonra bu odunlar genellikle mermer ile değiştirilmektedir. Toprakların dağılmaması için mezar üzerine su serpilmekte, fakat halk su serpenin amacını bilmediği için kabir ortasına çizgi yaparak su atmaktadır. Suyu boşalana testi ya ayaklarında ya da başında bırakılır.

²⁷ Bu uygulama Kırgız Türklerinde de bulunmaktadır. Bkz. Erdem, Mustafa, **Kırgız Türkleri**, ASAM, Ankara 2000, s.233.

Son 20-30 yıl içerisinde cenaze defnedildikten sonra imamlardan biri kalkıp kısa bir vaaz tutar. Bu önceden olmayan bir uygulama. Vaazda ölüm ile ilgili konular, ölünün bıraktığı güzel şeyler konuşularak orada bulunan cemaat iyilikler yapması için teşvik edilir. Bazen cehennem de hatırlatılarak, cemaat korutularak davet yapılmakta. Bu uygulama, özellikle daha önce camiye gitmeyen ve dini bilgileri olmayan cemaatin üzerinde büyük etki bırakabilmektedir. Cenaze töreni kabirde Telkin'in okunmasıyla sona erer.

Üsküp imamları, Üsküp Müslümanların %70'i cenaze törenlerini İslam'a uygun olarak yaptıklarını bildirmektedirler.²⁸

E. RUHLA İLGİLİ İNANÇLAR

Cenazenin kaldığı odada nadir de olsa kırkına kadar eskiden mum şimdi ışık bırakmaktadır. Cenazenin kaldığı odada en yakın akrabaların dışında kimse yatmaz, çünkü ruh kendi yatağında kimlerin yatacağını hisseder ve yabancı birleri yatarsa rahatsız olur diye bir düşünce eskiden vardı, fakat şimdi ise yoktur. Eskiden 1945 yıllarında, 7 gecesinde ev güzel kokularla donatılarak helva yapılır, Kur-an okunur, mevlit okunur, dua yapılır vs. Çünkü o gece ruh gelir ve bu adetler yapılmazsa onu çok çabuk unuttukları için üzülür ve onlar için beddua eder. Şimdi ise 7 gecesinde helva yapılır, mevlit okunur, hatim duası cemaatle birlikte yapılır, fakat ruhun tekrar gelebileceğinin doğru olmadığına inanırlar.²⁹

Türebeler ve bazı camilerde su, leğen ve havlu bırakılmakta. Bu şekilde orada dolaşan yatır ya da evliyanın ruhu abdest alıp namazını kılmaktadır. Bu hazırlıklar yapılmaz ise ruh kızmaktadır.

Bektaşiler ruhun baki olduğunu, Tanrı ruhunun en yüce vasıflarını edininceye kadar devam eder. Bi-Kemal derecesinde ulaştığında aslına kavuşacaktır. Bunun için, ölen kişi hakkında Bektaşi; “Ruh-u Revanı (yürüyen ruhu) şah ve hurrem olsun (sevinçte olsun)” diye dua eder. “Gitsin bir daha gelmesin” derler. Bektaşi için ölüm “visal” büyük sevgiliye kavuşmadır.

---

²⁸ İdriz.

²⁹ Feride Bayrami.

3. ÖLÜM SONRASI

Ölüm ile birlikte insanın varlığına son verilmez. Her insan kendi varlığının ölümden sonra da devam etmesini, baki olmasını ister. Bu nedenle, ölümden sonra da bağının-varlığının devam etmesi için bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Kimileri mallarını vakfeder, kimileri, mevlit ya da sadakalar ile anılmak ister.

A. ÖLÜNÜN BIRAKTIĞI MALIN PAYLAŞIMI

Ölünün bıraktığı malın paylaşımı önceden şariat kurallarına göre olurken şimdi bu uygulama ortadan kalkmıştır. Genellikle kız çocukları çeyiz dışında mirastan herhangi bir pay almamaktadır. Kız çocukları babasını ölümünden sonra, Mirasını almaya kalkarsa erkek kardeşin evini unutmaması gerekir.

Önceleri zenginler malın tamamını ve ya bir kısmını vakfetmeye tercih ederken, bugün bu uygulama pek nadir görünmektedir. Genellikle köylerde, cami veya mezarlık için kullanmak amacıyla arsalar vakfedilmektedir.

B. ÖLÜYÜ ANMA GÜNLERİ VE YAS

Ölüyü anma günleri 7, 40, 52, 6 ay ve senesidir. Bu anma günleri, büyük bir ihtimalle İbn Necm tarafından rivayet edilen bir zayıf hadisi şerife dayanmaktadır. Bu hadise göre “Mümin 7, münafık da 40 güne kadar kabrinde imtihan olur.”³⁰ 52 gün ise yine bir zayıf hadisi şerife dayandırılarak anılmakta. Bu zayıf hadise göre: “52 gece et kemikten ayrılmaktadır”.³¹ Ölüyü anma günlerinin başında 7 gün gelmektedir. Bunun yanında 40³², 52. günler de yer almaktadır. Bu tür kutlamalara

---

³⁰ İdriz'den alınmıştır. Tâvûs b. Keysân'ın naklettiğine göre, Cahiliye döneminde Araplar kabirlerin başında 7 gün boyunca ayrılmazlardır. Çünkü onlar ölünün 7 gün boyunca kabrinde imtihan olduklarına inanırlardı. Bkz. Bedruddin el-Aynî (ö.h. 855); Umdetu'l Kaarî, VIII/70, Trs. Ahmed b. Hanbel (ö.h. 241) Kitab'ü Zühd isimli eserinde ve Ebu Nuaym el-İsbehani (ö.h. 430) Hilyetu'l Evliya isimli kitabında Tâvûs b. Keysân'dan şu bilgileri nakletmektedir: Ölüler mezarda 7 gün boyunca imtihan olurlar. (Araplar) onlar bu süre zarfında yemek yedirmeyi mustehab görürlerdi. Bunun senedi sahihtir. Merfu olduğuna hükmolunur. İbn Cüreyc eserinde Ubeyd b. Umeyr'den Sahih bir senedle şunu nakletmektedir: “Mümin 7 gün, münafık 40 gün (sabah) (kabirde) imtihan olunur”. Bkz. Celâluddîn es-Suyûtî (ö.h. 911), Şerh alâ Müslim, II/291. Trs.

³¹ Bu rivayetler İslam uleması tarafından kabul edilmemektedir. Fakat halkın tatbikatına uymuşlardır.

³² Eski Türk inancına göre, bir kişinin ölümünün 40 gününde ev olumsuzluklardan temizlenmesi için tören düzenlemektedirler. Bkz. Korkmaz, 64.

imamlar devamlı karşı çıksalar da bu uygulama devam etmektedir.³³ Bu günlerde genellikle Kelime-i Tevhit yapılmakta. Önceleri evlerde yapılan bu anam töreni, değişen yaşam şartlarından dolayı, ki evlerin daralması bunun başında gelmekte, şimdi genellikle camilerde yapılmakta.

Az sayıda olsalar da bazıları, “52 Yasin” adı altında 52 gece sırayla her akşam merhuma birer yasin okumakta ya da okutmaktadır.

Bir kısım Müslüman’a göre yas tutmak işlemini İslam’dan uzak kalan kişiler yapmakta.

Yasın rengi siyahtır. Arnavutların edebiyatına konu olan bu siyah renk için şöyle deniyor:

Siyahlar içinde börünmüş,
Bir genç kız evden çıktı,
Gidip uratı³⁴ aldı,
Bizim vatanımızın uratını.³⁵
Başka bir yerde:
Siyahlar içinde bir kadın,
Dağlarda, ovalarda
Mezarımı arıyor.³⁶

Kardeşleri öldürülmüş bir kardeşin ahında:

Ey, Anam, kardeşlerim için siyah taşı,
Onları üç kurşumla vurdular.³⁷

Fakat son zamanlarda bayanlar yas için daha koyu renkli elbiseler giyseler bile, Hristiyanlara benzememek için siyah renkten kaçınmaktadırlar.

---

³³ İdriz’den alınmıştır.

³⁴ Babası veya anası ölen çocuğa başsalığı dilemek için kullanılır. Burada vatan için başsalığı dilenmektedir.

³⁵ Osmani, Zihni, Karanfili İslam, “**Libër Leximi**” për klasën 4, Logos-A, Shkup 2001, 9.

³⁶ Osmani, 150.

³⁷ Osmani, 50.

C. ÖLÜ İÇİN VERİLEN SADAKALAR VE YEMEKLER

Ölü için verilen sadakalar ya belli günlerde anmak için verilmekte, ya da ölüyü rüyasında gördükten sonra onun için bir şeyler verilmektedir.

Anma törenleri evlerde yapılırken özellikle 40. gecede 30-40 kişilik bir küçük cemaatle mevlit okunur, nadir olarak yemek de yapanlar vardı. Ölülerin ruhu için sadaka verilmektedir. Para ile Yasin ve Hatim okutulmakta. Para ile Kuran okutma uygulaması eskiden daha yaygın olmasına rağmen bugün, Müslümanlarda para ile Kuran okunmaz düşüncesi hakim olduğu için bu uygulama azalmıştır. Bu uygulamanın esas amacı, ölünün ruhu için para harcamaktır.³⁸ Kuran-ı Kerimin yanında, ölünün ruhu için para ile mevlit ve Kelime-i Tevhit okutulmakta.

Ölüler için Kurban Bayramında kurban kesme uygulaması da devam etmektedir. Hacca gitmeyen ölüler için de hacca bedel yollanmaktadır. Eskiden Iskat³⁹-devir de uygulanmakta idi.

Eskiden defnedildiği gece ve her Kelime-i Tevhitte “can aşırı” adı altında ölünün ruhu için helva dağıtılmakta idi. Şimdi ise helvanın yerini hazır şeyler (küçük lokumlar, tan helvaları vb. tatlılar) yer almıştır.

Mevlitlerde akrabalar, komşular ve dostlar davet edilir. Yemek olarak çorba, yahni ve helva verilir.

D. BAŞ SAĞLIĞI VE AVUTUCU SÖZLER

Üsküp ve civarında baş sağlığı 7 gün sürmekte. Misafirlerin kabul edildiği konak⁴⁰ belli olmak amacıyla son 30 yılda kapı önünde üzerinde havlu bulunan bir sandalye konmakta. Ki bu uygulama Kosova’dan gelen Müslüman Arnavutlardan alınmıştır.⁴¹ İlk dönemlerde yerli Üsküp halkından bir bidat olarak görülse de şu anda tamamen kabul edilmiştir.

Baş sağlığı için Müslüman Türklerde **siz sağ olun** ya da **başınız sağ olsun** avutucu sözler kullanılmaktadır. Cevap olarak **teşekkür ederim** ya da **Allah razı**

---

³⁸ İdriz.

³⁹ 1960’li yıllarda Yugoslavya İslam Birliğinin emri üzerine yasaklanmıştır.

⁴⁰ Konak, cenaze evine olduğu gibi baş sağlığına gelenlerin karşılandığı komşu evine de denmektedir.

⁴¹ İdriz.

olsun kelimeleri kullanılmaktadır. Müslüman Arnavutlar **Apo mirzitni - Sıkılır mısınız?** Sorusuyla baş sağlığı dilemektedirler.

E. ÖLÜM İLE İLGİLİ ATASÖZLER, BEDDUALAR, DEYİMLER VE AĞITLAR

Üsküp Müslümanları, ölümü anmakla ilgili bir sürü ağıtlar ve atasözleri geliştirmişlerdir. Bunun yanında ölüm olayı etrafında deyimler de oluşmuştur. Biz burada onlar üzerinde kısaca duracağız.

Atasözleri

Her atasözü, toplumsal yaşantı içindeki bireyin uyması beklenen ya bir genel kural veya bir düstur niteliğindedir.⁴² Bu nedenle aşağıda sunmuş olduğumuz atasözleri nesilden nesle ölümle ilgili aktarılan tecrübelerin bir yansıması ve uyulması gereken kurallar olarak ifade etmekteyiz.

Değerlediğimiz atasözlerinin büyük ölçüde nasihat ve korunma içerdiğini gözlemledik. Bunlar şöyledir:

- Az sadaka, büyük beladan korur.
- İnsan ne zaman öğleciğini bilse ölecek mezarını kendi açar.
- Cadı kadar kötü.
- Can boğazdan gelir.
- Can çıkmayınca umut kesilmez.
- Gülme komşuna gelir başına.
- İnleme! ölürsün.
- Kaç nerden kaçarsan, ölümden kaçamasın.
- Vesilesiz ölüm olmaz.

Arnavutça

- Bugün varız yarın yokuz. *Sot jemi, nesër s'jemi.*
- Kara günler için ak para. *Paraja e bardhë për ditë të zezë.*

---

⁴² Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, I/250.

Beddualar

Beddualar, dilin tabii akışı içinde oluşmuş ve gücümüzün yetmediği veya böyle bir yola başvurmak istediğimiz zaman belli kalıplardır. Bu kalıplar bazen derin bir düşüncenin, eski ve yeni inanç sistemlerinin izlerini taşımaktadır.⁴³

Üsküp Müslümanlarında kadınların kendi içinde mırıldanarak söyledikleri gözlemlenmiştir. Varlık olarak daha zayıf ve yumuşak bir güce sahip olan ve eğitim düzeyi düşük olan kadınlar, daha üstün ve güçlü bir varlıktan yardımcı olmasını talep etmektedirler. Özellikle annelerin yaramaz çocuklara beddua ettikleri görülmüştür. Halk arasında anne bedduasının, diğerlerinden farklı olarak daha büyük bir oranda tutulma olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle annelerden beddua almamaya dikkat edilmektedir. Günümüzde, bayanların eğitim alarak bilinçlenmelerinden dolayı beddualar pek fazla kullanılmamaktadır.

Araştırmamız esnasında şu bedduaları kaydettik:

- Ağzın kapansın.
- Ağzın kurusun.
- Ak gün görme.
- Adın batsın.
- Allah belanı versin.
- Allah sana iyi gün göstermesin.
- Allah versin sürünesin.
- Allah'ından bul.
- Başı paralansın.
- Başın kopsun.
- Boynun bükülsün.
- Damla vursun içine.
- Ettiğini bul.
- Geberesin inşaallah.
- Geberesin.
- Gözün kör olsun.
- Gün yüzü görmeyesin.

---

⁴³ a.g.e., 377.

- İki yakan bir yere gelmesin.
- İzin kazınsın.
- Kafan kopsun.
- Kara yer kapayasın.
- Pusto kalasın.
- Şimşek çarpsın
- Tellala kalasın.

Arnavutça

• Adın sönsün.	<i>T'u shuajtë emri!</i>
• Allah Belanı versin.	<i>Zoti të mallkoft.</i>
• Allah'ından bulasın.	<i>E gjeç nga Perëndia!</i>
• Ateş yaksın.	<i>Të rëntë zjarri!</i>
• Beyaz gün görmeyesin.	<i>Mos pafsh ditë të bardhë!</i>
• Bulaşıcı hastalığa yakalanasın.	<i>Të rëntë zgjebja!</i>
• Damla vursun.	<i>Damla të raft.</i>
• Dere alsın.	<i>Të martë lumi!</i>
• Dilin kurusun.	<i>T'u thaftë gjuha!</i>
• Domuz çarpsın.	<i>T'edhtë (hedhtë) dheri!</i>
• Ekmeğin haram olsun.	<i>Aram të qoftë buka!</i>
• Elin kurusun.	<i>Tu thaftë dora!</i>
• Ellerin kurusun.	<i>Duart tu thafshin.</i>
• Hayır görmeyesin.	<i>Mos pafsh air!</i>
• İt gibi geberesin.	<i>Ngorthç si qen!</i>
• Kör kalasın.	<i>Qor mbeç!</i>
• Kül ve toz olasın.	<i>U bëfsh i (hi) e plu(h)ur!</i>
• Mekan ve yer tutmayasın.	<i>Mos zënç vënt e vërtelishte!</i>
• Ocağınız sönsün.	<i>T'u shuajtë shtëpia!</i>
• Seni, Allah çarpsın.	<i>Të vraftë Perëndia!</i>
• Seni, ölüm yesin.	<i>Të ëngërt morti!</i>
• Seni, şeytan alsın.	<i>Të martë djalli!</i>

- Seni, şimşek çarpsın. *Të rëntë rufeja!*
- Tohumun tutmasın. *Mos mbiftë!*
- Tüfek vursun. *Pushka të raftë.*
- Yediğin ekmek tutsun. *Të zëntë buka që ke ngrënë!*

Boşnakça

- Allah öldürsün. *Bog te ubio.*
- Damla vursun. *Damla te udrio.*
- Eve dönmezsin inşallah. *Ya rabbi ne vratio se kuçi.*
- Geberesin inşallah. *Crko da bog da.*

Deyimler

Belli bir kavramı, duygu ya da durumu dile getirmek için kullanılan deyimler, Üsküp Müslümanlarınca büyük oranda kullanılmaktadırlar. Kaderin önünde boyun eğerek ölümü Allah'ın bir emri olarak gören Müslümanlar şöyle diyorlar:

- Hepimiz gideceğiz.
- Yazısı o kadarmış.
- Tuh tuh, fakiri ölmüş.
- Ölüm gelince sormaz.

Ağıtlar

Her toplumda olduğu gibi, Üsküp Müslümanları da ölenin ardından ağıtlar yakmaktadır. Ağ, kökeninden gelen ve göğe yükselmeyi ifade eden ağıt kelimesi, ölenlerin ruhunun göğe yükselme inancına dayandırmaktadır.⁴⁴ Bir başka kaynak “ağıt”ı, “ağlama” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵ Bilim adamları Makedonya Türklerinin ağıtlarını, “lirik” karakterli “destan” türüne yakın olarak tanımlamışlardır.⁴⁶

Üsküp'te yakılan ağıtlar incelendiğinde Müslüman din adamlarının telkinlerine uyararak, isyandan çok acziyetini dile getirmeye çalışmaktadırlar. Çünkü

⁴⁴ a.g.e., 43.

⁴⁵ Uludağa, Süleyman, “Ağıt”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, I/470.

⁴⁶ a.g.e. 51.

canı alana isyan Tanrıya isyan etmekle eş değer tutulmaktadır. Üsküp'te genç ölen için: "Allah seni sevdi de aldı, ama sen bizi kime bıraktın" derler. Genelde köylerde eğer bir bayanın eşi vefat ederse, 52'nci geceye kadar ağıt söylemesi gerekmektedir. Söylemeyenler kocalarına saygısızlık yapmış sayılmaktadırlar.

Ağıtları genellikle bayanlar söylemektedirler. Erkelerin ağı yaktığı pek nadir görülmektedir.

Ağıt yakmada belli metinler yoktur. Her seferinde değişik şartlarda ölen birisi için söylendiğinden her seferinde başka başka metinler kullanılmaktadır. İşte Üsküp Müslümanlarınca kullanılan ağıtlardan bazıları şöyledir:

- Muhammet'in Fatıması,
Aç cennetin kapısını,
Ben geliyorum diyor,
Hakkını helal etsin komşum,
Evlatlarım üzülmesin,
Ben Allah'ıma gidiyorum,
Sizleri de bekliyorum.
- Üsküp çarşısına gezerken,
Ölüm haberini aldım,
Eve geri döndüm,
Çocuklarımızı ağlarken buldum,
Beni nerede bıraktın,
Emanet kime ettin.
- Bugün niye konuşmuyorsun,
Çocukların ağlıyor,
Komşuların toplanıyor,
Akrabaların üzülüyor,
Sana herkes hakkını helal ediyor.

F. MEZARLIKLAR VE MEZAR ZİYARETLERİ

Eskiden büyük zatlarn mezarları yaptırdıkları camilerin havlusunda bulunmaktaydı. Günümüzde Üsküp'te Müslümanlar “Butel-Şehir Mezarlığı” mezarlıklarında gömülmekteler. Kabir için 500 Avroluk bir miktar ödenmekte. Ayrıca mezar hazırlıklarını üstlenen şirkete de harcamalar için para ödenmekte. Mezarların kaybolmaması için akrabaları mezar bakımından sorumlu şirkete her yıl belli miktarda para ödemekte. Ödemediği takdirde, yazılı uyarıdan sonra o mezara başka bir cenaze defnedilmekte.

Daha önceleri Salih Asım Beyin de belirttiği gibi Üsküp'ün içinde ve dışında çok sayıda mezarlık bulunmaktaydı. “Zamanında büyüklüğü nedeniyle Üsküp'ün içinden başka, dışından da şehrin üç tarafı kabristan ile çevriliydi. Karşıyaka, Üryan, Bademlik, Hindi Baba ve Haydar Baba mezarlıkları tamamen mahvedilip yıkılarak, ölen Müslümanların defnedilmesi işi sade Kadi Baba (Gazi Baba) Türbesi civarına sınırlandırılmıştır.”⁴⁷ Bugün ise ölen herkes sadece Butel mezarlığına defnede bilinir.

Üsküp çevresindeki köylerde mezarlıklar için yol üzerinde ve tepedeki mekanlar seçilmektedir. Şehirden farklı olarak mezarlıklar için para ödenmiyor ve mezar taşlarında mutlaka bir ayeti kerime⁴⁸ yer almaktadır. Mezarlık bakımını köylüler kendileri yapmaktadırlar.

Türbeler

Türbeler Üsküp Müslümanlarının geleneğinde büyük önem taşımaktadır. Son dönemlerde her ne kadar azalmış ise de tarihten gelen bir önemi bulunmaktadır. Hocaların özellikle, Suudi Arabistan'dan mezun olan imam ve Vehabi mezhebine mensup olan cemaatin baskıları ile şirk olduğu gerekçesi ile türbe ziyaretleri yasaklanmıştır. Mustafa paşa, Sultan Murat camilerinde olduğu gibi, türbeler kilit altında konulmuş ve içinde tabutun veyahut başka malzemelerin tutulduğu depoya dönüştürülmüştür.

Türbeler; Çocuk sahibi olma, sağlığa kavuşma, paraya ulaşma, sınavda başarılı olma gibi nedenlerle ziyaret edilmektedir. Mahalli olan türbeler genellikle Perşembe günleri ziyaret edilmektedirler.

⁴⁷ Asım, Salih, **Üsküp Tarihi ve Civarı**, Sadeleştiren Süleyman Baki, İstanbul 2004, 35.

⁴⁸ “Kullu men aleyha fan ve yebki vechu rabbike dhulcelali vel ikram” gibi.

Türbelerin bir kısmı Makam Türbesi iken bir kısmı gaza ya da fetih kahramanıdır. Üsküp türbelerinin çoğu savaşlar esnasında, ayakta kalabilenleri ise 1963 yılında depremde zarar görmüşlerdir.

Günümüzde de ayakta kalan Türbeler:

Şeyh Lutfullâh Efendi: Aslen Üsküp'lü olup Sultan II. Beyazıt'a hocalık yapmıştır. Yahya paşanın ricası nedeniyle yeniden Üsküp'e döner. Kabri, Bademlik mezarlığında olup, ziyaret edilen bir yer iken I. Dünya Savaşında Bulgar askerleri tarafından o civardaki mezarlıklarla birlikte tahrip edilmiştir. Kendisi Ermişlerdendir.

49

Kâdi Baba (Gâzi Baba): Aşık Çelebi şöhretiyle ünlüdür. İsmi Mehmet, künyesi de ali en-Netta'i olup Hz. Muhammet soyundan olduğu ifade edilmektedir. Dedesi seyit Muhammet Netta, Bağdat'tan Bursa'ya Emir Buhârî ile birlikte gelmiştir. Kâdi Baba 926/1519 yılında Bursa'da doğmuş, daha sonra Silivri, Priştine, Serfiçe ve Arda şehirlerinde kadılık etmişken, yüce zatların bir çoğu gibi iftiraya uğrayarak bir süre işinden uzaklaştırılmıştır. Yazdığı Tezkiretu'ş-Şuara'yı padişaha ve Zeyl-i Şakaik Tercümesini Sadrazam Sokollu'ya takdim etmesi üzere, ölünceye kadar kalmak şartıyla Üsküp kadılığına tayin olunmuştur. 979/1571'de vefat etmiştir. Türbesi kaza ile yanmış ise de Hacı Galib Bey tarafından tamir edilmiştir. Kadı Baba, Hakim, alim ve şair olan fazilet sahibi bir zattır.⁵⁰ Daha önce mezarı etrafında Lokman Hekim Tekkesi de bulunmaktaydı.⁵¹

Cafer Baba: Bayramiye tarikatının şeyhlerindendir. Üsküp Kalesi içinde defnedilmiştir. Türbesi yıkık olan bu zat, Hz. Muhammet'in neslindedir.⁵²

Yeşil Efendi: Üsküp'ün Alaca Camii civarında halen mevcut olan türbede gömülüdür. Yeşil Baba diye bilinilmektedir. Yeşil elbise giydiği için Yeşil lakabını aldığı zannedilmektedir. Kendisi önde gelen Balkanlı vaizlerindendir.⁵³

---

⁴⁹ Asım, 43.

⁵⁰ Asım, 44.

⁵¹ Кумбараџи-Богоевиќ, Лидија, **Османлиски Соменици во Скопје**, 1998 Скопје, 133.

⁵² Asım, 45.

⁵³ Asım, 45.

İshak Bey: Yiğit Paşa'dan sonra Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna bölgelerinin kumandanı olup, Üsküp'te yaşamıştır. Kabri, saat kule karşısındadır.⁵⁴

Sultan Gavri: Osmanlı devletine baş kaldıran ve kendini Mısır'ın Meliki olarak ilan eden Sultan Gavri'nin mezarı olduğu tahmin edilmektedir. Mahalli rivayetlere göre Gavri: İshak Bey'e ait olan ve yakın dönemlere kadar harabesi görülen hamamın yapılışında Üsküp'e gelip, bir süre adı geçen hamamda hademelik yapmıştır. Öldüğü esnada boynunda "Melik-i Mısır Sultan Gavri" asılı bir mühür bulunmuştur. Fakat bu bilimsel çevrelerden pek fazla itibar görmemektedir. Resmi tarihe göre bu sultan Mercidabık Savaşında Mısır'da öldürülmüştür. Mezarı eskiden Kasaphane daha sonra Tavuk Pazar'ı denilen yerde bulunmaktadır.⁵⁵

Altı Ayaklı Türbesi: Bu türbede yatanların Tatar kumandanları oldukları tahmin edilmektedir.⁵⁶ Türk-Tatar ile Avusturya orduları arasında 1689 yılında yapılan savaşlar esnasında şehit olan yüksek rütbeli Tatar kumandanlarının mezarları olduğunu Salih asım Bey söylerken Lidiya Kumbaracı'da buna katılmaktadır.⁵⁷ Türbenin bulunduğu mahallenin sakinleri de orada yatanla ilgili ilginç olaylara tanık olmuşlar. Bu mahallede yaşayan insanlar, türbede yatanın evliya olduğunu nasıl öğrenmişler? 25-30 yıl öncesine kadar avlulardaki çeşmeler her gece on iki den sonra kendiliğinden açılıp kapanırmış. Önceleri bu olaya bir anlam veremeyenler olmuş. Sadece açılıp kapanan çeşmeye şaşkınlıkla bakanlar varmış. Fakat aradan yıllar geçmiş bu olay da böyle devam edince, insanlar neyin ne olduğunu tahmin etmişler. Aslında evliya, her gece birer komşunun avlusundaki çeşmeleri ziyaret edip, abdest alıp, çeşmeyi yine kapatıp gidiyormuş. Bu olayın farkına varan mahalle sakinleri o zamandan sonra kapılarını kilitlemiyor tam aksine açık bırakıyorlarmış. Hıristiyan'ların arasında da bu olaya tanık olanlar varmış. Müslüman aileleri çocukları orada oyun oynamasınlar diye, ilginç yöntemlere baş vurmuşlar: "Çocuklara, eğer türbede oyun oynarsanız Altı Ayak Baba geceleri rüyanıza gelip yüzünüzü tırmıklayacak" diyorlarmış. Bu türbenin ziyaretçisi çoktur, her dinden ve

---

⁵⁴ Asım, 46.

⁵⁵ Asım, 47.

⁵⁶ Asım, 59.

⁵⁷ Кумбараџи,126.

milletten insanlar gelip burada dua ediyorlar. Hıristiyanlar ve Romenler mum yakıp dua ederken, Müslümanlar da Yâsin-î Şerif'lerini ihmâl etmiyorlar. Bir de Müslüman kardeşlerimiz türbenin yanında her geçtiklerinde bu zâtın ruhuna Fâtiha okurlar.⁵⁸

Kral Kızı Türbesi: Gazi Baba tepesinde, Üsküp Üniversitesine bağlı olan Fen Bölümü Fakültesinin yakınlıklarında bulunmaktadır. Türbeden eser kalmamıştır, oraya gidildiğinde merdiven yokuşunun sağ tarafında türbenin kalıntıları mevcuttur. Türbe için yeterince bilgi olmamasına rağmen, XV y.y sonlarına doğru veya XVI y.y başlangıcında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bu türbe Gazi Baba tepesinin Müslüman mezarlıklarının içindedir.

Kral Kızı türbesinin kitabesi korunmadığı için kime ait olduğu, kimin tarafından yaptırıldığına dair kesin ve net bilgiler yoktur. Fakat söylentilere göre türbede Kral Kızı-Katerina yatmaktadır. Boşnak Krallığı'nın en son kralı olan Stefan Tomaşeviç'in kızı olduğu bilinmektedir.

Kral Kızı-Katerina kendi kardeşiyle birlikte (Jigmund) Bosna'nın işgâli esnasında esir alınmıştır, ondan sonra da İslâm dinini kabul etmiştir. Kral Kızı-Katerina Üsküp'te yaşamaktaymış, burada da vefat etmiştir.

Türbenin eski görünüşüne bakılırsa açık türbeler grubuna düşmektedir, dört adet sütunu olan türbe, kubbesi de kiremittenmiş. Fakat 1963 yılı depreminden sonra bu yapıt ta naibini alarak tamamen yıkılmıştır. Geriye kalan ve günümüze güçlkle ulaşan yere süzölmüş birkaç kalıntı taşlardan başka hiçbir şey kalmamıştır.

Kral Kızı türbesinin hiçbir mimarî kalıntısı olmamasına rağmen Üsküplöler arasında nam yapmış bir yapıttır. Nesilden nesile geçen bilgi ve destanlar söylenmiştir. Hatta nineler bile torunlarına Kral Kızı'nın başından geçmiş olan olayları masal tarzında anlatırlar. Halk arasında doğru veya yanlış bir biçimde olaylar benimsenmiştir.

Başka bir rivayete göre de Kral Kızı-Katerina'nın bir camiî hocasıyla yapmış olduğu konuşmadan sonra olay Üsküp ahâlisi tarafından dilden dile dolaşan destan olmuştur.

Bir gün hoca cemaatinin karşısında vaaz verirken, siyasî konularda da nutuk tutuyormuş. Bu konuşmaları duyan Kral Kızı hocaya engel olmuş. Kral Kızı hocaya

---

⁵⁸ Kasım, Müşerref, "Altı Ayak Baba Türbesi", Yeni Balkan gazetesi, Üsküp, Şubat 2005, 32/4.

dönüp şunları söylemiş: “Sizin anlattıklarınızın hiçbiri Kur’ an-ı Kerim’in hiçbir âyetinde geçmiyor, nasıl halkı bu gibi düşüncelere teşvik ettirmektesiniz!”. Hoca bu durum karşısında kızgınlığını gizleyememiş “Sen Gâvur Kızısın, Kur’an’dan ne anlarsın” demiş. Aralarındaki diyalog böylelikle tartışmalara dönüşmüş.

Kral Kızı: “Ben Öncelikle Allah’a inanan bir insanım, gâvur değilim, Müslümanlığı kabul etmiş ve Kur’an-ı Kerim’i okumuş biriyim” demiş. Hoca da “Sen cehenneme gideceksin” dedikten sonra, Kral Kızı tepkisini geciktirmeden: “Eğer ben gâvursam ve cehenneme gideceksem, sen de cehenneme gideceksin; çünkü ahrette senin yerini ben alacağım aynı zamanda cennet’e de gireceğim ” demiş. Orada bulunan cemaate dönüp vasiyet bırakarak: “Bizler öldüğümüzde kabirlerimizi açın, kimin yerinde kimin yattığını göreceksiniz” demiş. Velhâsıl hoca ve Kral Kızı vefat etmişler.

Bir gün bir grup insan kabristandan geçerken Kral Kızı’nın mezarından gelen sesleri işitmiş. Mezarın içinden gelen azap seslerini duyduklarında, Kral Kızı’nın bıraktığı vasiyeti hatırlamışlar. İnsanlar da emin olmak için Kral Kızı’nın mezarını kazmaya başlamışlar, mezarın içinde hocaya ait bedeni bulmuşlar. Hoca’nın mezarına gidip karşılaştıkları olaya şaşırılmışlar, evet hocanın mezarında Kral Kızı’nın bedeni yatıyormuş. Yani Kral Kızı’nın dediği doğru çıkmış, mezarların içindeki bedenlerin yerleri mucizevî bir biçimde değişmiş, insanlar da Kral Kızı’na yakışır bir şekilde türbe yaptırmışlar. O zamandan bu zamana kadar orası insanların ziyaret ettikleri mekân hâline gelmiştir. Kral Kızı Hıristiyanlar mum yakıyor, Müslümanlar da ruhuna Fâtiha okuyorlar.⁵⁹

Cami Avlularındaki Türbeler.

Osmanlı geleneği olarak tüm camilerin etrafında mezarlıklar bulunmaktadır. Ayrıca her bir büyük caminin yanında cami banisinin türbesi bulunmaktadır.

Sultan Murat Camii: Sultan II. Murat Camii Üsküp camilerinden en eskilerinden bir tanesidir. 1436 yılında inşa edilen caminin etrafında mezarlıklar

---

⁵⁹ Kasım, Müşerref, “**Kral Kızı Türbesi**”, Yeni Balkan gazetesi, Üsküp, Şubat 2005, 31/4.

bulunmaktadır. Ayrıca Beyhan Sultan Türbesi⁶⁰ ve Dağistanlı Ali Paşanın aile mezarlığı bulunmaktadır. Bugün mezarlıklardan eser görülmesi de Beyhan Sultan Türbesi - ki kapalı tiptendir ve en büyük türbelerden bir tanesidir- Dağistanlı Ali Paşanın aile -eşi ve kızı- mezarlığı ve bir iki başlık bulunmaktadır. Cami idaresi Selemsilerde olduğu için bu türbe yok sayılarak, ziyaret yapılmanın şirk olduğu gerekçesi ile ziyarete izin verilmemektedir. Hatta mezarlar değişik malzemelerle kapatılmıştır.⁶¹

Alaca Camii: İshak Bey tarafından XV yy. ilk yarısında inşa edilmiştir. Paşa Türbesinin yanında XVI ve XIX yy. ait mezar taşları bulunmaktadır. Mezarların arasında Silistre ve Üsküp kadısı Şafi Zadenin de mezarı bulunmaktadır. Banisi İshak Beyin mezarı başka yerde olması nedeniyle Evliya Çelebiye göre Türbe Deli Bey ya da Paşa Bey olarak bilinen İshak Beyin oğluna aittir. Bugün bu türbe depo olarak kullanılmaktadır.

İsa Bey Camii: İsa Bey'in isteği üzerine XV yy. ikinci yarısında inşa edilmiştir. Etrafında büyük bir alanı kapsayan ve meşhur zatların (İsa Bey ailesinin ve Nakşi Şeyhi Şey Abdurrahman Efendi) mezarları olan bir mezarlık mevcut. Bugün yeni şehir planlaması sonucu mezarlıkların büyük bir kısmı binaların altında kalmıştır.

Mustafa Paşa Camii: Mustafa Paşa Camii XV yy. Mustafa Paşa -Mısır'da valilik, İran savaşında Başkumandanlık yapmış-⁶² tarafında inşa edilmiştir. Bu caminin avlusunda mezarlıklar bulunmaktadır. 925/1519 yılında vefat eden Mustafa Paşanın Türbesi kapalı türbeler tipinden olup ayakta kalan nadir türbelerden bir tanesidir. Ayakta kalan taşlarından öğrendiğimiz kadarıyla bunlardan biri Mustafa Paşanın kızı Ümmi'ye aittir.

---

⁶⁰ **Beyhan Sultan:** İrfan Mektebi avlusunda türbesi bulunmaktadır. Tarih-i Cevdet'in ikinci cildinin 23. sayfasında Sultan III. Mustafa'nın kızı olduğunu belirtmektedir. Silahat Mustafa Paşa ile 1198/1783 yılında evlenmiş olduğu yazılıdır.

⁶² Asım, 46.

Yahya Paşa Camii: Yahya Paşa Camii 1503/1504 yılında Yahya Paşa tarafından inşa edilmiştir. Avlusunda mezarlıklar bulunan camiinin bir de türbesi bulunmaktadır. Bu türbe kimin mezarı üzerinde inşa edildiği konusunda kesin bilgi bulunmadıysa da Yahya Paşanın oğlu Mehmet Paşa'ya ait olduğu tahmin edilmektedir.⁶³

Hüseyin Şah Camii: Üsküp'ün Saray semtinde bulunan Hüseyin Şah Camii XVI yy. yüksek devlet mevkilerinde bulunan Hüseyin Şah tarafından inşa edilmiştir. Cami avlusunda çok sayıda mezar ve Hüseyin Şah'a ait kapalı türbe bulunmaktadır.

Hatnucuk Camii: XVI yy. başında Yahya Paşanın kızı Hani Hatun tarafından inşa edilmiş. Cami mezarlığında ayrıca açık tip olan türbe bulunmaktaydı. 1963 depreminde bu türbe yok olmuştur.

Yiğit Mehmet Paşa Camii: Yiğit Mehmet Paşa Camii, Üsküp Fatih Paşa Yiğit Mehmet tarafında inşa edilmiştir. Uzun süre Üsküp ve civarı kumandanlığı ve muhafızlığı yapmıştır. Üsküp'te vefat eden Yiğit Paşa Meddah⁶⁴ Medresesi ve Yiğit Mehmet Paşa avlusundaki özel türbesinde defnedilmiştir.⁶⁵ Bugün türbeden eser kalmamıştır. Kısmeti açılması isteyen genç kızlar ve çocuğu olmayanlar buraları ziyaret etmektedirler.

İbni Bayko Camii: İbni Bayko Camii XV yy. İbni Bayko tarafından Fatih Sultan köprüsü yanında inşa edilmiştir. Bu caminin içerisinde de İbni Bayko'ya ait açık tipten türbe bulunmaktadır. Fakat bu türbe hakkında birkaç sanat resim dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁶⁶

Burmalı Camii: Burmalı Camii XV yy.'da Üsküp'ün merkezinde inşa edilmiştir. Cami havlusunda Huma Şah'ın - Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu

---

⁶³ Кумбараџи, 75.

⁶⁴ Yiğit Mehmet Paşa Camisi Meddah Baba olarak da anılmaktaydı. Şeyh Meddah Baba Yiğit Beyin yoldaşı ve Tekke Şeyhi, medrese hocası. Bu zatın mezarı da burada bulunmaktadır.

⁶⁵ Asım, 46.

⁶⁶ Кумбараџи, 98.

Mehmed Bey'in kızı ve Mustafa Paşanın eşi- türbesi bulunmaktaydı.⁶⁷ 1924 yılında Burmalı cami yıkılmadan önce türbe yıkılmış, bugün türbeden hiçbir iz kalmamıştır.⁶⁸

Mehmet Paşa Camii: Mehmet Paşa Camii 1601 yılında Mehmet Paşa - Yemen fatihi Vezir Prizrenli Sinan Paşa'nın oğlu- tarafından inşa edilmiştir. Kendisi kumandanlık yapmış olup mezarı cami havlusundadır.⁶⁹ 1955 yılında camiyle birlikte şehir planına uymadığı için yıkılmıştır.

Tekkelerdeki Türbeler.

Bilindiği gibi türbelerin en büyük özelliklerinden bir tanesi içlerinde şeylerinin mezarlarının bulunmasıdır. Bu yüzden ayrı bir alt başlık altında tekkelerdeki türbeleri de almayı uygun gördük.

Üsküp'te Mevlevi, Rifai, Kadiri, Sinani, Celveti ve Halveti dergahlarına bağlı olan 20 civarında tekke faaliyet göstermekteydi. 1930'lerde 15 tekkeden: ikisi yıkık, birisinin yerine imalathane yapılmış, diğer dördü harap geri kalanları ise faaliyet göstermekteydi.⁷⁰ Bugün Üsküp'te iki tekke faaliyet göstermektedir. Rifai tekkesi ve Befâ Baba Tekkesi. Bunların dışında Şeyh Meddah Baba Tekkesi, İsa Bey Hanikâh, Emir Hoca Tekkesi, Huma Şah Sultan Zaviyesi, Lokman Hekim Tekkesi, Hacı Ayşe Hatun Zaviyesi (İsmail Hakkı Tekkesi), Güreşçiler Tekkesi, İbrahim Efendi Zaviyesi, Anabacı Tekkesi, Mehmet Paşa Zaviyesi, Kara Mustafa Zaviyesi, Üsküp Kalesi Zaviyesi, Mevlevi Tekkesi, Şeyh Adem Baba Tekkesi (Zincirli Tekke), Şeyh Salih Baba Tekkesi, Kúpeli Baba Tekkesi vs tekkeleri bulunmaktaydı.⁷¹

---

⁶⁷ Diğer bir teze göre türbe Burmalı Camii Banisi Mehmet Bey'e aittir. Bkz. Eyice, Semavi, **Üsküp'te Türk Devri Eserleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültürü, Ankara, 1963, II/ 28.

⁶⁸ Кумбараџи, 104.

⁶⁹ Asım, 46.

⁷⁰ Asım, 33.

⁷¹ Daha geniş bilgi için bkz: Кумбараџи, 133.; Ayverdi, Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya**, İstanbul 1981, III/3. Elezoviç, Glişa, **Dervişki Redovi muslimanski-tekiye u Skoplyu**, Yujna Sırbija, 1924-1925, 44-47; Çehayić, Cemal, **Dervişki redovi u jugoslovenskim zemlyama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu**, Orientalni Institut u Sarayevu, Sarayevu, 1986.

Rifai Tekkesi: Rifai Tekkesi 1233/11818 yılında Mehmet Efendi tarafından kurulmuştur.⁷² Tekkede Mehmet efendi başta olmak üzere toplam 14 mezar bulunmaktadır. Şeyh Hacı Saddudin, Şeyh Muhammet el-bakir, Şeyh Saddudin, Şeyh İbrahim. Burada Perşembe akşamları belli istekler için mum yakılmakta.

Befa Baba Tekkesi: Yaklaşık olarak 100 yıl önce Befa Baba Tarafından kurulan bu tekke, Üsküp'ün Tophane semtinde bulunmaktadır. Tekkede Befa Baba, Şey Mehmet Ali'nin eşi ve iki çocuğu ve Şeyh Rufat'ın mezarları bulunmaktadır. Tekkenin avlusunda da mezarlar bulunmaktadır.

Mezar taşları

Üsküp Müslümanları arasında mezar taşı yazıları çok yaygındır. Toprağa verildiği gün yeşile boyanmış bir tahta üzerinde yatanın adı, soyadı ve doğumla ölüm tarihi yazılır. Bir yıl geçtikten sonra önceleri taş şimdi mermerden başlıklar koyulmakta. Bu taşlara köylerde Kur'an-ı Kerim Ayetleri ki en yaygını: "Huvel halikul baki" Arapça yazılmaktadır. Boşnak Müslümanlarının mezar taşlarında başında "merhum" eklenmektedir. Bazıları ise sadece ruhuna fatiha yazmaktadır. Tüm mezar taşlarında yer alan sembol ise Müslümanların sembolü olan ay yıldızdır.

Mezar taşı yazı örneği:

Huvel halla kul baki

Üsküp Kumandanı, Ferik Paşa kerimesi

Merhume Reşade hanım ruhu için fatiha 1299 1 muharrem

---

⁷² Кумбараџи, 131.

II. BÖLÜM

HIRİSTİYANLARDA ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Üsküp ve Çevresinde yaşayan Hıristiyanlar, ölüm olayına insan hayatının bir parçası olarak bakmaktadırlar. Tarih boyunca inanç ve şartları gereği ölüm ile ilgili bazı uygulamalarda bulunmuşlardır. İnanç ve uygulamaları daha iyi anlamak ve Müslüman inanç ve uygulamaları ile kıyaslayabilmek amacıyla üç başlıkta topladık. Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

1. ÖLÜM ÖNCESİ

Üsküp Hıristiyanları da ölümü haber veren bazı önbelirtilerin olduğuna inanırlar. Bu nedenle de bir hayvanla karşılaşması, belli yerlerde bulunması ölümün önbelirtileri olarak algılanmaktadır. Bununla karşı karşıya kalmamak için de bazı yer ve varlıklardan kaçınılmaktadırlar ve korunmaya çalışmaktadırlar.

A. ÖLÜMÜ DÜŞÜNDÜREN ÖNBELİRTİLER

Ölümü düşündüren ön beliretileri daha iyi algılayabilmek için birkaç bölüme böldük. Bunlardan korunmak için yapılan uygulamaları da ayrıntılı olarak verdik.

a. Hayvanlarla ilgili olanlar

Üsküp Hıristiyanların halk inançları arasında, hayvanlarla ilgili olanlar büyük yer kapsamaktadır. Hayvanların, insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Bu yeteneklerinden dolayı bazı hayvanların ölümün habercisi olduğuna inanırlar. Evcil ve yabani hayvanların belli hareketleri, böğürmeleri, ötüşleri, ulumaları, alışılmışın dışındaki davranışları yaklaşan bir ölümün bir işareti olarak algılanmıştır. Bu işaretleri görenler korkuya kapılarak felaketi uzaklaştırmak ya da önlemek amacıyla bir takım yollara başvurdukları gözlemlenmektedir.

Bu gibi hayvanlar içerisinde, ölümün habercisi olarak kabul edilenler şunlardır:

Karga

Bu kuş kötüyü anımsatmaktadır. Eğer sabah birisi Karganın seslendiğini duyarsa o zaman o kötü bir şey başına geleceğinin ifadesidir. Aynı zamanda karga bir evin çatısında durursa o birinin öleceğinin habercisidir. Kışın akşam üzere sesi duyulursa, ya birinsin öleceğine ya da evcil hayvanları öleceğine işaretir.⁷³

Baykuş

Baykuş, tüm Slav milletlerinde oğlu için ağlayan ana, veya kardeşi için ağlayan bir kızdır. Değişik anlatım versiyonları olan bu inancın birleştiği nokta, çok fazla ağlamak ve bağırarak bayan kuşa dönüşüyor.⁷⁴ Baykuş öttüğü zaman kesim ölümün habercisidir.⁷⁵ Halk inancına göre eğer Baykuş bir evin ocağında, çatısında, yanında öterse o ev fakirleşir ya da yok olur.⁷⁶

Tavuk

Tavuk horoz gibi öterse, o evde ya biri ölecek ya da o ev çok fakir olacaktır. Bundan kurtulma yolu, ya tavuğun Üsküpa verilmesi ya da satılmasından geçmektedir.⁷⁷

Köpek

Köpeği ulaması kesin ölümün habercisidir.⁷⁸ Badnik gecesinde havlarsa, o evde ölümün meydana geleceğini haber vermektedir. Bundan kaçınmak için “*Orda sana ve senin başına*” denir.⁷⁹

---

⁷³ Вражиновски, Танас, **РЕЧНИК на Народната Митологија на Македонците**, Прилеп-Скопје 2000, 123.

⁷⁴ Кулишич, Шпиро, **Српски Митолошки Речник**, Београд 1998, 276.

⁷⁵ Вражиновски, 127.

⁷⁶ Вражиновски, 77.

⁷⁷ Вражиновски, 226.

⁷⁸ Вражиновски, 127.

⁷⁹ Вражиновски, 253.

Kurt

Kurdun ulaması ölümün habercisidir.

Geyik

Kim ki geyiği vurursa, mutsuz olacaktır. Çünkü geyik: ışığın, galibiyetin, koruyucunun ve ölümlerin rehberidir.⁸⁰

Kurbağa

Kurbağa öldürüldüğü takdirde, Allah'a dua ve beddua ederek öldüren kişinin annesi, babası veya kendisinin öldürülmesini istemiş. İlk kez kurbağanın sesini duyan bayanlar yaz boyunca sırtlarının ağarmaması için yerde tekerlenirler.⁸¹

Tavşan

Tavşanın kötü bakışı olduğuna inanılmakta. Öyle ki şehre giden bir kişi tavşana rastlarsa geri dönmesi gerekiyor, yoksa işi kötüye gidecek. Tavşana rastlamak kötülük demektir.⁸²

b. Düşle ilgili olanlar

- Rüyada bulanık ya da kirli su görmek, ölüm ya da hastalığın habercisidir.
- Ölü bir şey senden bir şey alırsa kötüye, verirse iyiye alamettir.
- Birinin rüyasında bir ölü iki ekmekle çıkar ve bir ekmeği ona verir ise, kısa bir zamanda oğlunun nişanlanacağına alamettir.
- Birinin rüyasında ön dişlerinin düştüğünü ya da dış çıkardığını görmesi, yakın akrabalarında ölüm olacağına işarettir.
- Rüyada evin yıkılmasını ya da sadece duvarların yıkılışını görmek evin direğinin ölümüne işarettir.
- Yılan veya köpek ısırması da ölüme işarettir.
- Rüyada uzun tarla sürülmesi de ölüme alamettir.

---

⁸⁰ Вражиновски, 164.

⁸¹ Вражиновски, 166.

⁸² Вражиновски, 184.

c. Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişmelerle ilgili olanlar

- Hastaya melek gözüktüğü için farklı bakar.
- Hastanın bayılması.
- Hastanın hıçkırması.
- Hastanın dili şişmesi.
- Hastanın birden bire iyileşmesi.
- Eğer hasta yedinci gün ölmezse iyileşecek.

d. Diğer

- İnsan yıldızının düşmesi, o yıldız sahibinin ölmesi manasında gelmektedir.⁸³
- Evde bir duvarın düşmesi, o evden birinin öleceğini haber vermektedir.⁸⁴

B. KAÇINMALAR

Üsküp Hıristiyanları, ölümü hatırlatan önbelirtiler karşısında endişe etmektedir. Bundan dolayı ölümden kurtulmak ve onu hatırlatan önbelirtileri etkisiz hale getirmek için bazı inanış ve tedbirler geliştirmişlerdir. Hıristiyanlarda görülen bu kaçınmalar şunlardır:

Zamanla İlgili

Gece vakti ve kutsanmamış günler Hıristiyanların en çok çarpılmaktan, başına bir bela gelmesinden ya da ölümün gelmesinden kaçındıkları zamanlardır. Bununla birlikte haftanın ve yılın belli günlerinde de belli işler yapmaktan çekinmektedirler. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Salı Günü

Makedon mitolojisine göre; Salı günü ne işe başlanır ne de iş tamamlanır. İşe başlanırsa iş tamamlanmaz, bitirilirse ondan hiçbir hayır gelmez. Salı günü kaza, kötülük getiren bir gündür. Salı gününde biri rahatsız olursa, onun yeniden ayağa kalkması çok zor olur. Salı günü tam gün lanetli değil, sadece bir saati böyle. Fakat sürekli değiştiği için bunun hangi saat olduğunu kimse bilemez. Salı günü eşya da

---

⁸³ Вражиновски, 193.

⁸⁴ Вражиновски, 249.

yıkanmaz, çünkü kötülük eşyalara geçerek, onu giyene bulaşır. Salı günü kumaş satın alınmaz, terziler ve kunduracılar çalışmaz. Çünkü bu gün makaslar şeytanın elindedir. Bugünde yolular da yola çıkmamaktadırlar çünkü, geri dönmeye bilirler.⁸⁵

Sessizlik Zamanı (Gluva Doba):

Bu zaman akşamdan ilk horozun ötmesine kadar devam etmektedir. Bu zamanda tüm kötü ruhlar ortaya çıkar. İstenmeyen sonuçlardan kaçınmak amacıyla bu zamanda evden çıkmaktan kaçınılmaktadır. Özellikle kilise, cami ve mezar çevresinde bulunmamak lazım. Çünkü o zamanda ölümler de geziye çıkarlar. Dört yol ağzları, boğulmuş ya da öldürülmüş yerler den de uzak durmak lazım. Ölümler kedi, keçi ve koyun şeklinde ortaya çıkmaktadır. Eğer kötü ruhların durduğu yerler basılırsa o zaman kötü cezalar bekliyor. Eğer biri ölümlerden ses işitirse ve o anda durursa onu kesin ölüm beklemektedir. Bu zamanda hüznlenmek de yasak çünkü bu şekilde kötü ruhlar davet edilebilir. Bu yüzden çanlar ancak güneş doğduktan sonra çalınıyor.⁸⁶

Kutsanmamış Günler (Ne kirsteni denovi):

Kutsanmamış Günler Noel'den itibaren 12 gün sürmektedir. Bu dönemdeki yasaklar Hıristiyanlıkla olmayıp, pagan dönemine aittir. Bu dönemde elbise yıkamak, kadınların saçlarını yıkaması ve örmesi, temizlik yapması, örgü vs, gibi işleri yapması ve cinsel ilişkide bulunmak, herhangi bir işin yapılması yasaktır. Özellikle bu günler boyunca geceleri kötü ruhlar gezerek çevreye zarar vermektedirler.⁸⁷

1 Mayıs (Eremya):

Yılanlardan korunma günü. Bu günde kadınlar: dikiş yapmaz ve kesmez. Özellikle uzunluğuna ölçmezler. Yılanları evden uzaklaştırmak için evi üç kez tavaf ederler ve şarkı söylerler.⁸⁸

---

⁸⁵ Вражиновски, 121.

⁸⁶ Вражиновски, 126.

⁸⁷ Вражиновски, 294.

⁸⁸ Вражиновски, 165.

1 Mart (Letnik):

Mart olarak adlandırılan bu tarih yazın başlamasını sembol ediyor. Bu günde kırmızı ve beyaz iplikten martinkalar yapılmakta. Yılan ve kötülüklerden korunmak amacıyla martinkalar kadın ve erkeklere boyunda, çocuklara ellerinde koyulur. Bu martinkalar bir ay boyunca⁸⁹ ya da ilk leylek görülene dek taşınmaktadır.

Yerle ilgili olanlar

Hıristiyanlar, Bazı yerlerin kutsiyetinden bazı yerlerin ise kötü ruhların toplanma yeri olması nedeniyle belli yerlerde bulunmaktan çekinmektedirler:

Vakıf

Kim ki vakıf üzerinde ağaçları keser ya da zara verirse, o zaman ya kötü bir hastalığa yakalanır ya da yılan ısırır. Hatta yıldırım bile vurabilir. Aynı zamanda kim ki vakıf malını işletir ya da bina inşa ederse çalışırken kazaya uğrayabilir.⁹⁰ Vakıfın etrafında bulunan taşların üzerinde de oturulmaz çünkü orada gömülü insanların ruhlarına ağırlık verir.

Kuyu

Kutsal yer olan kuyular göklerin, yerin ve yer altı dünyası ile ilişkiyi temsil etmektedir. Bunarda yer altı kötü ruhlar bir araya gelmekte, bu yüzden biri kuyuya düşerse hastalanabilir. Kutsanmayan kuyulardan da su içilmez.⁹¹

Irmak

Yılın belli dönemlerinde ırmaklarda yıkanmak yasaktır. Çünkü bu dönemlerde kötülük ırmakta bulunmaktadır. Diğer taraftan, ırmakta boğulan bir kişinin kurtarılması caiz değildir. Kurtarılsa bunun için ceza gerekir. Çünkü bunu ırmağa-içinde bulunan kötü ruha verilen bir kurban olarak değerlendirilmektedir. Boğulan kişiye tören yapılmaz ve ırmağın yanında gömülür. Eğer mezarlıklarda

---

⁸⁹ Вражиновски, 259.

⁹⁰ Вражиновски, 78.

⁹¹ Вражиновски, 75.

papaz ile gömülürse o yıl o toplumu büyük doğa afetleri beklemektedir. Çünkü bu ölüm Tanrı'dan değil şeytandandır.⁹²

Kirli Yerler (Bunişte)

Mezarlıklar, camiler, kiliseler, dört yolağzı, birinin katledildiği yerler Hıristiyanlarca kaçınılması gereken yerler olarak görülmektedir. mezarlık, camiler ve kiliselerde kötü amel yapıldığı zaman insanın başına bela gelebilir. Dört yolağzı, birinin katledildiği yerler, kötü ruhların bulunduğu yerler olduğu için, başımıza bir belanın gelmesini istemiyorsak özellikle geceleri oradan uzak durulmalıdır.

Brest

Brest ağacı altında oturmak yasak. Oturulduğu takdirde insan çarpılır ya da sakat kalabilir. Ondandır kurtulması için mutlaka mum yakması gerekmektedir.⁹³

Hayvanlarla İlgili Olanlar

Belli hayvanların kutsal belli hayvanlarında lanetli olması nedeniyle, geyik, kurbağa gibi hayvanları vurmaktan çekinen Hıristiyanlar, eşek, köpek gibi bazı hayvanlar ölümün habercisi oldukları nedeniyle bölgeden belli zamanlarda uzaklaştırılmaktadırlar. Hıristiyanların kaçındıkları hayvanları şöyle sırayabiliriz:

Geyik

Kim ki geyiği vurursa, mutsuz olacaktır. Çünkü geyik: ışığın, galibiyetin, koruyucunun ve ölümlerin rehberidir.⁹⁴

Kurbağa

Kurbağa öldürüldüğü takdirde, Allah'a dua ve beddua ederek öldüren kişinin annesi, babası veya kendisinin öldürülmesini istemiş. İlk kez kurbağanın sesini duyan bayanlar yaz boyunca sırtlarının ağarmaması için yerde tekerlenirler.⁹⁵

---

⁹² Вражиновски, 109.

⁹³ Вражиновски, 69.

⁹⁴ Вражиновски, 164.

⁹⁵ Вражиновски, 166.

Kırlangıç

Kırlangıç'ı öldüren ya da onun evini bozan lanetlidir. Kırlangıçlar çok kötü beddua ederler.⁹⁶

Tavşan

Tavşanın kötü bakışı olduğuna inanılmakta. Öyle ki şehre giden bir kişi tavşana rastlarsa geri dönmesi gerekiyor, yoksa işi kötüye gidecek. Tavşana rastlamak kötülük demektir.⁹⁷

Köpek

Eğer köpek bahçede başı yola dönük uzun zaman havlarsa o bir kötülüğün habercisi olarak değerlendirilmektedir. Savaş ya da doğal afet meydana gelebilir. Bu ve benzeri kötü olayların habercisi olan köpekler köyden kovalanarak ormana yollanmışlar. Onların öldürülmesinden kaçınılmış. Kovalanan köpek üç gün içerisinde ölürse o zaman kesin başlarına bir kötülük gelecek, hayatta kalırsa, evden bir hastalanır fakat yeniden iyileşecek manasına gelmekte idi.⁹⁸

Körköstebek

Körköstebek'in öldürülmesi günah olarak değerlendirilmektedir. Her günahın bir cezası olduğu için Hıristiyanlar başına kötü bir şey gelmemesi için bu hayvanı öldürmekten çekinmektedirler.⁹⁹

Eşek

Yağmur yağdığı zaman insanlar eşekten uzak durular. İnanılıyor ki eşeğe yakın durursa yıldırım çarpabilir.¹⁰⁰

Kartal

Kartalların yuvaları bozulmaz, yumurtaları alınmaz ve öldürülmezler, alındığı takdirde alan kişiyi büyük bir felaket bulacaktır. Kartal "koruyucu" sembole sahiptir.

---

⁹⁶ Вражиновски, 258.

⁹⁷ Вражиновски, 184.

⁹⁸ Вражиновски, 253.

⁹⁹ Вражиновски, 242.

¹⁰⁰ Вражиновски, 263.

Yılan

Yılanın yuvasında öldürülmesi yasaktır. Öldürüldüğü takdirde, onu öldüren büyük günah işlemiş olur ve aynı zamanda başına büyük bela gelecektir.¹⁰¹

Tavuk

Tavuğun belli yerleri ve yumurtaları nazar ile bazı hastalıklardan korunmak için kullanılmaktadır.¹⁰²

Diğer

Kötülüğü sembole edenlerin isimleri kullanılmaktan kaçınılmakta. Onların isimleri anıldığı zaman, hemen oraya gelerek zarar verebilmekteler. Şeytan, verem gibi isimlerin yerine değişik isimler kullanılmaktadır.

Sihir

Sihir ikiye ayrılmakta. İyi-beyaz ve kötü-kara sihir.¹⁰³

Karakoncol¹⁰⁴

Kötü ruh olan Karakoncol: ışıldayan gözler, büyük başı, boynuzu ve kuyruğu vardır. Elindeki değneği ile yaramaz çocukları dövmektedir, hatta onları yemektir. Karakoncol altı haftalık vampirden oluşur. Araştırmacılar dört çeşit Karakoncol türü tespit etmişlerdir: Ses, hayvan, vahşi yaratık ve insan. Ses Karakoncol, insanları uykusundan alarak belirsiz bir istikamete götürür. Değişik tanımlarla tanınan insan Karakoncol'un amacı insandan ses çıkartarak sesini alarak öldürmesidir. Karakoncol rahatlıkla hayvan ve vahşi yaratık şekillerine girebilmektedir.

Yılda bir kere (Noel zamanında - kışta) yeryüzünde dolaşan Karakoncol yolculara akşamları saldırır. Yolcuları bir ağırlık basmakta, terlemeye başlarlar ve

---

¹⁰¹ Вражиновски, 191.

¹⁰² Вражиновски, 226.

¹⁰³ Вражиновски, 265.

¹⁰⁴ Karakoncol, eski Türk inançlarında Kara koncolos olarak yer almaktadır. Türk inançlarında özellikle kış aylarında, yakaladığına sorular sorup olumlu yanıt almaması durumunda onları bir tarakla öldüren kötü ruh olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Korkmaz, 94. Hançerlioğlu, karakoncolous'u; kara renkli ve çok çirkin olarak tasarılan bir çeşit ummacı, çocukları korkutmak için uydurulan ve bazı büyükler tarafından varlığına inanılan bir umacı olarak tanıtılmaktadır. Bkz. Hançerlioğlu, 300.

ağırlıktan yere çökerler.¹⁰⁵ Gece çalışan kadınlara da saldırmaktalar, bu nedenle kadınlar gece iş yapmamaktaydılar. Günümüzde buna inananların sayısı çok azdır.¹⁰⁶

Karakoncollardan kurtulmak için dört gözlü köpekler çağrılarak onları tutunca parçalıyorlarmış.

Böğürtlen

Küçük çocukların böğürtlen yemesi yasaktır. Çünkü nasıl ki böğürtlenler birden oluveriyor, çocuk da o şekilde hızlı gelişir ve genç yaşta ölebilir.¹⁰⁷

Diğer

İnsan yıldızları saymaktan kaçınmalıdır. Çünkü yıldızları sayarken kendi yıldızını sayarsa, yıldızı sönecek kendisi de ölecektir.

Sırlar, eskiden ölü için kurban keserken, tüm evin ölmemesi için kara koyun ya da koç kesmekten kaçınmaktaydılar.¹⁰⁸

Korunmalar

İnsanlar, başına bir kötülüğün ya da ölümün ve yeni doğan çocuğa zarar gelmemesi için, bazı uygulamalarda bulunarak kötülüğün onları bulmaması için bazı eylemlerde bulunmaktadırlar. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Hamail-muska

Kötü ruhlardan, kem gözden, nazardan, hastalık, kaza ve diğer kötülüklerden korunmak amacıyla gizemli ve sihirli güce sahip muska kullanılmaktadır.¹⁰⁹

Beşik

İlk kırk günde bebenin başına bir şey gelmemesi için, nazardan korunmak için beşiğine değişik şeyler konmaktadır.¹¹⁰ Sarımsak ve benzeri şeyler.

---

¹⁰⁵ Вражиновски, 221.

¹⁰⁶ Вражиновски, **Македонска Народна Митологија- Народна демонологија на македонците**, Скопје 2002, 134.

¹⁰⁷ Вражиновски, **РЕЧНИК на Народната Митологија на Македонците**, 219.

¹⁰⁸ Кулишич, 164.

¹⁰⁹ Вражиновски, a.g.e., 38.

¹¹⁰ Вражиновски, a.g.e., 262.

Çocuğa en büyük zararı Navi olarak adlandırılan vaftiz edilmemiş çocuk ruhlarıdır. Bunlardan korunmak için beşiğe ayrıca tarak, süpürge ve bıçak tutulur. Tarak büyük dağ olup navi'lerin gelmesini engellemek için, süpürge onları dövmek için, bıçak ise ağrı bastığı zaman onları kesmeğe yaramakta.¹¹¹

Takke

Takke koruyucu özelliğe sahiptir. Daha önce çocuk doğar doğmaz takke takılmış. Bu dünyanın yanında takke öbür dünyada da insanı korumakta. Özellikle takkenin kırmızı olmasına dikkat ediliyormuş ki, kanın rengi öbür dünyadaki kötülüklerden onu korusun.¹¹²

Çınar

İnsanlar, aziz ve kötü ruhlar yerine bu ağaçta asılan peşkir, gömlek vs. alacaktır. Kutsal olan bu ağaçtan sandukalar yapılmaktadır.

Yumurta

Ölünün ruhu dönmemesi ve aynı evden ikinci bir kişinin ölmemesi için ölünün öldüğü yerde yumurta kırılır.¹¹³

Tütsü

Tütsünün büyük pratik ve dini önemi vardır. Genelde temyanla yapılan tütsünün temel amacı kötü ruhlardan korunmaktır. Tütsü işlemi aynı zamanda deri, kemik, boynuz ve benzeri maddelerle yapılmaktadır.¹¹⁴

Katran

Kötü ruhlardan diğer bir koruyucu madde katrandır. Katranın siyah rengi ve kötü kokusu kötü ruhlarda olumsuz etki yaptığına inanılır. Bu yüzden kapı ve pencerelerde sürülerek vampirlerin girmesinin engellendiğine inanılmaktadır.

---

¹¹¹ Вражиновски, **Народна демологија на македонците**, 88.

¹¹² Вражиновски, **РЕЧНИК на Народната Митологија на Македонците**, 220.

¹¹³ Вражиновски, a.g.e., 206.

¹¹⁴ Вражиновски, a.g.e., 214.

Kan alma

Eski Makedon inançlarına göre tüm hastalıklar kanda bulunmaktadır, bu yüzden hastalarda kan alma işlemleri yapılmakta idi. Bu şekilde hastalığın hastayı terk etmesi sağlanmakta idi.¹¹⁵

Kurban

Ev, köprü ve diğer binaların temeli atılırken kurban kesilir. Bu şekilde yer altındakilere sunulur. Kötülükten korunarak mutluluk ve refah elde edilmektedir. Kurbanın başı kesilerek temel içinde yada duvarda konar; *bu baş beyaz gün gördüğünde düşmanlarımız da bize o zaman kötülük etsin* diyerek evi kötülüklerden korumaktadırlar.¹¹⁶

Нас

Slav kabileleri, Hıristiyanlığı kabul etmeden önce hac'ı bir koruma unsuru görmüşlerdir.¹¹⁷ Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra da hac, en büyük koruma sembolü olmuştur. Нас, hem bir sembol olarak hem hac çıkarmak işlemi insanları kötü ruhlardan özellikle halk inancında vampirlerden korumaktadır. Bu yüzden köy sınırlarında, tarla sınırlarında, evlerde ve üzerlerinde Hıristiyanlar hac takılmaktadır. Нас, sadece insanları değil tüm nimetleri kötülüklerden korumaktadır. Meyveleri, doludan; evleri yangın, hırsızdan vs. Diğer taraftan her sabah güne başlarken ve gün biterken de Hıristiyanlar haç çıkarmaktadırlar.¹¹⁸

Şeytan ve diğer kötü ruhlar hac'dan uzak durmaktadırlar. Öyle ki halk arasında "Нас görmüş şeytan gibi kaçır" denmektedir.

Sarımsak

Halk inanışlarına göre sarımsak kötü ruhlardan ve nazardan korumaktadır. Nazardan korunmak amacıyla çocuklar üzerlerinde sarımsak bulundurur ya da uyurken yastık altında tutarlar. Ayrıca yılanlardan da korunmak için, ovada çalışan

---

¹¹⁵ Вражиновски, а.г.е., 238.

¹¹⁶ Вражиновски, а.г.е., 252.

¹¹⁷ Кулишич, 264.

¹¹⁸ Вражиновски, а.г.е., 239.

köylüler üzerine sarımsak sürmektedirler.¹¹⁹ Sarımsak sadece insanlar için değil hayvan ve diğer varlıkların korunmasında da kullanılmaktadır.

Diğer

Yanlışlıkla şeytan verem gibi, isimler kullanıldığı zaman “yok olsun”, “gözükmesin” gibi sözler eklenerek onların gelişini engellemeye çalışmaktadırlar.

2. ÖLÜM SIRASI

Bilindiği gibi Ortodoks inancında 7 Sakrament-gizem bulunmaktadır bunların sonuncusu da Makedonca “eleosvetluvanye” denen hastaların yağlanmasıdır. Yağlama üç bölümden oluşur. İlk önce dua okunur, tütsü yapılır ve sonunda yağlama gerçekleşir. Bu yedinci gizemin yerine getirilmesi için örtülü bir masanın üzerinde bir tabak içerisinde buğday konmaktadır. Buğday taneleri yeniden doğuşu ve ölümden sonraki hayatı ifade etmektedir.¹²⁰ Buğdayın üzerinde başka bir kap bulunmaktadır. Bu kabın içerisinde duadan önce eley denilen sıvı dökülür. Bu masanın üzerinde bir şişe kırmızı şarap da bulunmalı. Şarap yoksa su da olabilir. Daha önce şarabın yerinde su kullanılmış, temizliğin sembolü olarak. Yağ nimetler için şükranı, şarap ise Mesih’in kanını ifade etmektedir. Bunun yanında İyi Samiriyeli’nin¹²¹ bu iki sıvıyı ilaç olarak kullanmasının hatırlatılması için kullanılmaktadır. buğdayın bulunduğu kabın içerisinde yağlamayı gerçekleştirmek için pamuk ile sarılmış yedi dal konmaktadır. Masanın üzerinde İncil ve hac da konmaktadır. İncil okunmak için değil, Mesih’in varlığının işareti olarak kullanılmaktadır. genellikle masada yedi mum da konulmaktadır. Din görevlisi de resmi kıyafetle bu ibadeti gerçekleştirmektedir. Orada bulunan herkes mumlarını duaya başlanırken yakar ve yağladıktan sonra söndürür. Din görevlisi tüm masayı ve odayı tütsüledikten sonra yağlamaya başlar. Tütsü yapılırken bu yağla yağlanacak olan kişinin günahlarının affedilmesi ve tüm azaplardan kurtulması için orada bulunan herkesçe dua edilmektedir. Yağlama: ilk önce alında, burun, yanaklar, ağız, iki el vs. uzuvları hac yapacak şekilde yağlamakta. Bu şekilde insanın ruhunda daha

---

¹¹⁹ Вражиновски, а.г.е., 262.

¹²⁰ Bkz, I. Korintliler, 15/36-38.

¹²¹ Bkz, Luka, 10/34.

kolay günah taşıyan uzuvlar yağlanmaktadır.¹²² Bu ibadet esnasında okunan duaların içeriğinde hastaya rahmet istenmekle birlikte hayatta olanlara da nasihatler yer almaktadır. Yağlama işlemi bittikten sonra hastanın gücü varsa din görevlilerinin yanına gider ve ayak üstü durur ya da oturur. Eğer gücü yoksa din görevlileri yanına gider ve İncili, hastaları ellemekle iyileştiren Kurtarıcının eli manasında hastanın başı üzerinde koyar. Din görevlileri sol elleri ile İncili tutarken sağ ellerini hac çıkarmak için serbest bırakılmaktadırlar. Burada tövbe eden hastanın günahları affedilmesi için dua yapılırken, hasta “Tanrı Rahmet et” der. Bundan sonra İncil hastanın başından indirilir ve öpmesi için verilir. Af aldıktan sonra yerine gider.

Hasta yağlama için kullanılan yağ orada kutsanır, kalan yağ ile ölürse yıkanır. Eğer hasat iyileşirse o yağ kandil için kullanılır.

Hasta ölüm tehlikesinde ise tüm dualar bir yana bırakılır ve yağlanmaya başlanır, eğer birinci yağlamadan sonra ölürse yedinci gizem yerinde getirilmiş sayılır; yok ölmez ise bırakılan dualar okunur. O esnada ölürse bu işlem tamamen bırakılır.

Bu yağlama, birkaç hastanın üzerinde aynı anda aynı malzeme ile de yapılabilir.¹²³

A. ÖLÜM OLAYININ DUYURULMASI

Makedonya’da yaşayan Hıristiyanlar ölüm olayını güneş doğduktan sonra çalan çan sesi ile bildirmektedirler. Erkek için 3 bayan için 2 şer kere çalmaktadır. Çan sesi insana birkaç mesaj birden vermektedir. Birincisi inananlara onların bir kardeşi Tanrı’nın Mahkemesi önünde çıktığını bildirerek onlardan onun ruhu için dua etmelerini istemektedir. Bir diğer mesaj ise onlara ölümü hatırlatarak, ölümün onlara da geleceğini hatırlatıyor. Çan sesinin üçüncü anlamı ise hesap günü ölümler mezardan kalkıp hazırlanmaları için meleklerin kullanacakları borazan sesini anımsatmaktadır.

Bunun yanında genellikle direk ve ilan yerlerinde yapıştırılan bildirimlerle duyurulmaktadır. Tabi ki en yakınlarına telefon aracılığıyla anında bildirilmektedir.

---

¹²² МИРКОВИЌ, Лазар, **Православна Литургика или Наука за Богослужението во Православната Источна Црква**, Охрид 2002, s. 230-31.

¹²³ Мирковиќ, 232.

Sosyal statüsü daha iyi olanların aileleri ya da dostları gazetelere de ilan vererek baş sağlığında bulunmaktadırlar.

B. ÖLÜMDEN HEMEN SONRA YAPILAN İŞLER

Çenesi bir başörtü ile sıkılır. Başında ve ayaklarında mum yakılır. Bir bardak su ve bir tas buğday yanında koyulur. İnananın bu dünyadan göçünün hafifletilmesi için papaz Kanon denilen kutsal metin okur. Dua ölmekte olan insanın adına Tanrıdoğurana (Meryem'e) gönderilmektedir. Bu ölümün kötü ve zor anlarından kurtarması için yapılmaktadır.¹²⁴ Bundan sonra papaz, merhumun almış olduğu tüm beddualarını kaldırması ve günahlarını affetmesini içeren bir dua okumakta. Vakit çok az ise kanun terk edilir ve sadece bu dua okunur. Yedi yaşından küçük olan çocuklara bu dua okunmaz çünkü kanuna ters düşmüş olur. Çünkü kanun tövbe içindir halbuki çocuklar günahın farkında değiller. Çocuk ölürken çocuklara has bir kanun okunmaktadır. Bu kanun ise iki duayı içermektedir.

C. ÖLÜNÜN GÖMÜLMEMEYE HAZIRLANIŞI

Ölen kişinin vücudu yıkanmaktadır. Bunun amacı, havariler devrinde olduğu gibi, insan hesap günü Tanrı'nın önünde çıktığında temiz çıkmaktır. Cenazenin yıkandığı su ve diğer çöpler dört ağızda bırakılmaktadır.¹²⁵ Daha sonra ölüye yeni elbise giydirilmektedir. Bu da İncil'deki bir bölüme dayanmaktadır. Dirilişten sonraki bedenle ilgili bölümde şu denmektedir: *“İşte size bir sır açıklıyorum. Hepimiz ölmeyeceğiz; son borazan çalınca hepimiz bir anda, göz açıp kapayana dek değiştirileceğiz. Evet, borazan çalınacak, ölümler çürümez olarak dirilecek ve biz de değiştirileceğiz. Çünkü bu çürüyen beden çürümezliği, bu ölümlü beden ölümsüzlüğü giyinmelidir.”*¹²⁶ Bu törende hazır bulunma adına en iyi elbise seçilmektedir. Adet olarak merhum, hayatta iken çalıştığı elbise giydirilmekte. Çünkü hesap gününde sadece bir Hıristiyan olarak değil, iş hayatında yaptığı işle ilgili de hesap verecektir. Ölünün başında ise savaşı kazanan bir askeri anımsatacak

¹²⁴ Мирковиќ, 272.

¹²⁵ Вражиновски, a.g.e., 240.

¹²⁶ I. Korintliler 15/51-53

şekilde bir çelenk konmaktadır.¹²⁷ Ölü sandukada konmadan önce hem merhum, hem de sandukanın içi ve dışı kutsal su ile serpilir. Vaftizde olduğu gibi sandukanın üzerine bir beyaz bez konmakta. Bu bez merhumun hayatı boyunca vaftizde verdiği yemine sadık kaldığın sembolüdür. Din görevlisi vefat ettiği zaman ise elinde bir ikona konmakta. Merhumun evinde ve cenaze esnasında yanan mumlar ise merhumun karanlık dünya hayatından, ebedi ışık ve gerçeğe göçü ifade etmektedir. Orada Tanrı yüzünün nuru ışık vermektedir. Ölünün bedeni zeytin yağı ya da şarapla da yıkanmaktadır. Bu da, vaftiz esnasında yapılan yağlamayı anımsatmaktadır. Vaftiz olanın bedenine yağ sürülmektedir, çünkü o, İsa'nın askeri ve savaşçısı olmaktadır; savaşçılar eskiden savaş alanında daha elastik ve esnek olmak için yağlanıyorlarmış.¹²⁸ Cenazenin yıkandığı su ise, insanların zarar görmemesi için-bu yer kiri oluyor- kimsenin basmadığı yere atılır.

Bu tarzda hazırlanan cenaze, akraba ve dostları bir daha görebilmek ve kişinin gerçekten ölüp ölmediğini kesinleştirmek amacıyla evin bir köşesinde koyulmakta. Cenazenin böyle açıkta bırakılmasının diğer bir amacı ise, insanlara sadece ahret için yapılacak işlerin bir anlamı olduğunu aşılmasıdır. Daha önceleri insanlar papaz ya da başka bir din görevlisi ile birlikte merhumun evinde toplanarak dua edilirdi. Bu dua gece de devam edermiş. Ölüler için yapılan dua ise **panihida** olarak adlandırılmaktadır. Cenaze evde olduğu sürece onun üzerinde ölümler için **trisagiya** denilen küçük anma töreni yapılır ve panihida okunur. Din adamlarının üzerinde ise İncil de okunmaktadır. Simon Solunski'ye göre: "İncil'den başka ne tür bir kurban Tanrı'nın rahmetini artırabilir. İncil'in sözleri her türlü Litürji'nin üstündedir."¹²⁹ Ölen Keşişin üzerinde ise **Psaltir** okunmakta.

D. CENAZE TÖRENİ

Bir kişi vefat ettiği zaman hemen gömülmez. Yukarda belirttiğimiz gibi belli nedenlerden dolayı evde bekletilir. Daha sonra cenaze, dünyayı son bir kez görmesi için tabutun kapağı açık olarak¹³⁰ evden çıkartılır. Cemaatten bazıları, ölmüş tanıdık

---

¹²⁷ Мирковиќ, 273.

¹²⁸ Мирковиќ, 274.

¹²⁹ Мирковиќ, 275.

¹³⁰ Milka'dan alınmıştır.

ve akrabalarına selam göndermek amacıyla tabuta sigara ve benzeri eşyalara koyar. Çünkü cenaze toprağa verilirken, tüm diğer ölümler onu karşılamaya gider. Kiliseye götürülürken sivillere, din adamlarına ve keşişlere ayrı ayrı dualar okunmaktadır.¹³¹ Aynı dualar ile kiliseden mezarlığa da götürülmektedir. Cenaze alayının önünde hac bulunmakta, hacin arkasında cenazenin önünde ise felon giymiş papaz yer almaktadır. Cenaze evden kiliseye ve kiliseden mezarlıklara gittiği süre içerisinde çanlar çalmakta. Kiliseye getirilen cenaze, paperta üzerinde konmakta. Başu batıya yüzü ise doğuya dönük bir halde. Bu şekilde nasıl ki hayat boyunca dua ederken yüzü oltara dönük idi şimdi de öyle dursun diye.

Paskalya haftasında cenaze olursa cenaze töreni kısa kesilir çünkü paskalya acı değil sevinç bayramıdır.

Ortodoks dünyasında karşımıza dört farklı ölü gömme şekli çıkmaktadır: sıradan insanları gömme şekli-sivil cenazesi, din adamlarını gömme şekli, keşişleri gömme şekli ve çocukları gömme şeklleri görülmektedir.¹³²

Sivil Cenazesi

Eğer ölen kişi sivil biri ise ölüye okunan dua-opelo üç bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde 90 ve 118. mezmur okunmakta. 2. bölümde kanondan bölümler okunur ve 3. bölümde son yağlamada okunan bazı dualar okunur.

Kiliseden cenaze alınarak mezarlıklara doğru hareket edilir. Gelenek olarak dört ağızda durularak ölü için dua okunur. Mezarda ölünün yüzü doğuya bakarak konulmaktadır. Çünkü, Luka ve Matta'ya göre İsa doğudan gelecektir. "Çünkü Tanrı'mızın yüreği merhamet doludur. Onun merhameti sayesinde, yücelerden doğan güneş, karanlıkta ve ölümün gölgesinde yaşayanlara ışık saçmak ve ayaklarımız esenlik yoluna yöneltmek üzere yardımınıza gelecektir."¹³³; "... Çünkü İnsanoğlu'nun gelişi, doğuda çakıp batıya kadar her taraftan görülen şimşek gibi olacaktır."¹³⁴ Bunun yanında bunun diğer bir anlamı ise ölüyü batıdan doğuya-ebediyete gitmesini simgelemektedir. Ölen kişi mezara konarken dualar okunur, papaz kürekler toprak alıp cenazenin üzerinde haç yapacak şekilde toprağı bırakır.

---

¹³¹ Мирковиќ, 284.

¹³² Мирковиќ, 285.

¹³³ Luka 1/78-79

¹³⁴ Matta 24/27

Bu şekilde Tanrı'nın " ... Çünkü topraksın topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin."¹³⁵ emri yerine getirilmekte. Toprağın yanında kutsanmış olan, tütsünün külü de cenazenin üzerinde boşaltılır. Vaftiz olduğu kutsanmış sıvı ise hac yapılarak cenaze üzerinde boşaltılır.

Devlet erkanında ölen biri varsa tören düzenlenir ve anma defteri açılır. Cenaze tabut içinde, hazırlıklar sürdüğü dönem içerisinde makamında ziyarete sunulur. Delegasyonlar çiçek de koyuyor.

Din Adamı Cenazesi

Bir din adamı öldüğü zaman üç din adamı gelerek cenazeyi yerde asura (döşek) üzerinde koyarlar. Din adamı yıkanmadığı için temiz yağ ile temizlenir ve günlük elbiseleri ve resmi elbisesi giydirilir. Yüzü, kutsal gizemlerin hizmetçisi olduğu gerekçesi ile yüzü örtülür. Elinde İncil konmakta. Bu da cenazenin, insanlara İncil'i haber ettiğini göstermektedir. Din görevlileri için yapılan Opelo diğerlerinde içerik olarak çok farklıdır. Bu duada çok daha fazla İncil okunmaktadır. Diğer cenazelerden farklı olarak da görev yaptığı kiliseye gelince, kilisenin dört bir köşesinde durularak dua yapılmaktadır.

Herhangi bir gerekçe ile görevini yapması için yasak olan din görevlisi bu tarzda gömülür. Fakat aldığı ceza büyük ise ve makamı alındıysa o zaman sivil cenazedeki gibi gömülmektedir.

Kesiş Cenazesi

Kesiş öldüğü zaman vücudu görülmemesi için cenazesi yıkanmaz. Sadece onun için belirlenmiş keşiş sıcak suya batırılmış bir süngerle alnında, göğsünde, ayaklarında ve dizlerinde hac yapar. Çok dikkatli bir şekilde eski elbiseleri çıkartılır ve yeni elbise giydirilir. Hayatı boyunca dünyadan uzak olduğunu göstermek amacıyla yüzü örtülür. Rütbesini belirtecek bir işaret koyarak deri kemer ile sarılır ve ayakkabı giydirilir. Asurata denilen yataktan kaldırılır ve cenaze bezle örtülerek baş ve ayaklarında bağlanır. Alnında göğsünde ve dilerinde hac yapılır. Opelo yapılırken dualar üçe değil ikiye bölünür ve sivil cenazeden farklı dualar okunur. Cenaze gömüldükten sonra cenazeye katılan tüm kardeşler (keşişler) on iki ere hac çıkarırlar.

---

¹³⁵ Yaratılış, 3/19

On iki, geçici hayatın sonunu sembole etmektedir. Nasıl ki on iki saltık gün ve gece sona ererse insanın hayatı da sona ermektedir.¹³⁶

Çocuk Cenazesi

Vaftiz edildikten sonra ölen çocuklara günahsız ve suçsuz olanlara okunan opleo okunur. Kilise buna günahlarının affedilmesi için dua etmez. Sadece kurtarıcının vaat ettiği gibi, gök krallığında iyi bir yere lâyık olması için dua eder. Bu çocuk Tanrı'nın vaadini hak edecek bir şey yapmamış olsa bile vaftiz aracılığıyla ilk günden arınmış ve gök krallığın mirasına hak kazanmıştır. Vaftiz edilmeden ölen çocuklara ise opleo okunmaz çünkü onlar ilk günden arınmamışlardır.

Bu cenaze tarzı yedi yaşa kadar yapılır. Yedi yaşa aşanlara normal cenaze yapılmakta. çocuk cenazesinde daha az dualar yapılır ve günahlar için af dilenmez. Bu dualar arasında ebeveynlerin acısını anlatan kısımlar okunur. Ayrıca çocukların yeri azizlerin yanında olacağı söylenerek ebeveyn acısının hafifletilmesi çalışılmaktadır.

İntihar eden kişi törenle gömülmez. Küçük çocuğun ölmesi halinde, beşikler beraber gömülmektedir.¹³⁷

Bir yerde cenaze olduğu gün mum yakılmasına dikkat edilmektedir. İnanca göre cenaze töreni esnasında tüm ölümler yeni geleni karşılamaya gitmektedir. Ona mum yakıldığı takdirde yerine geri dönüp onu kabul etmesi gerekir.¹³⁸

E. RUHLA İLGİLİ İNANÇLAR

Sırp Hıristiyan halkın inancına göre nefes, sis ya da gölge şeklinde olan ruh: göğüste, kanda ya da kemiklerde bulunmaktadır. Bedenden ayrılma zamanı geldiğinde ise burundan çıkmaktadır.¹³⁹ Ruhun evi terk etmesi için camlar açılmaktadır. Ruhun-hayatın insan kanında olması nedeniyle kötü ruhla özellikle gençlerin kanını emmeye çalışır.

---

¹³⁶ Мирковиќ, 292.

¹³⁷ Вражиновски, a.g.e., 262.

¹³⁸ Milka'dan alınmıştır.

¹³⁹ Кулишич, 162.

Eğer ölünün yanında ağlaşmalar varsa o zaman, ruhun bir kısmı dışarı çıkar bir kısmı bedende kalır, bu nedenle de ruh çok fazla zorlanır. 40 gün evin etrafında dolaşan ruh için; cam açık bırakılır, ruhunu terk ettiği yerde güneşin batması ile mum ya da kandilo, bir bardak su ya da şarap ve bir parça şeker konmaktadır. Bunun yanında elbiseleri de bir sandalyenin üzerine asılmaktadır. Bu şekilde evine dönen ruh için hazırlık yaparlar. Suda azalma olması, ruhun evi ziyaret ettiği anlamına gelmektedir. Ruhu yıkamamak için beşikten dışarı su da dökülmüyor. 40 gün boyunca da hiçbir işe başlanmaz.

Bazı inanışlara göre, bedenın tamamen çürüyüşüne - 1 yıla kadar ruh yeryüzünde dolaşıyor. Bu nedenle bir yıl boyunca ölünün yerine dokunulmaz, masada yeri durur vs. Mezar taşı da ölümünün birinci yılında konulur. Çünkü bu ruhun sığındığı mekandır.

Çok fazla susayan ruh için önce kilisede herkese su içirilir, daha sonra 40 eve su dağıtılır ve bazı yerlerde 40 gün sırayla mezara su dökülür. Mezara su dökmenin diğer bir amacı ise bedenın bir an önce çürüyerek ruhun serbest kılınmasıdır.

Ruhun reinkarnasyonuna inanan Sırp lar, insan ruhunun bir hayvana, hayvandan insana dönebileceğine inanmaktadırlar. İlk 40 günde ruh kuş, arı ve ya daha küçük bir böceğe dönüşerek evinin etrafında yiyecek aramaktadır. Ruh aynı zamanda fareye de göç edebileceğine inanmaktadır. Yeni doğana da göç edebilen ruh, ancak bir evvelki hayatında yaşadığı süre kadar yaşayabilir. Halk inancına göre ruh, sadece üç kez beden değiştirebilir.¹⁴⁰

Sırp inancına göre ataların ruhun çatı üstünde ya da tavanda yaşamaya devam etmektedir.¹⁴¹ Makedonlar, ruhların mezar taşlarında hayatını sürdürdüğüne inanmaktadırlar.

Makedon Hıristiyanlarda ruhun, Aziz Arhangel Mihail elma ile alındığına inanılır.¹⁴² Ruhun daha sonra körköstebek, kırlangıç ve benzer hayvanlara dönüşebileceğine inanılır. Diğer bir inanışa göre ruh, tüm bedeni kapsamakla birlikte merkezi kalpte bulunmaktadır ve melek tarafından insan başının kesilmesi ile ruh bedenden ayrılmaktadır.¹⁴³

---

¹⁴⁰ Кулишич, 164.

¹⁴¹ Кулишич, 258

¹⁴² Вражиновски, а.г.е., 204.

¹⁴³ Папаз Стефан'dan alınmıştır.

Azizlerin meleklerden aldıkları bilgilere göre, ruh ilk 3 günde hayatta iken yerleri dolaşır. 3 günden sonra yükselmeye başlar, bu nedenle onun için dua edilmeye başlanır. 3 günde Tanrı önünde çıkarılır ve 3 ila 9 günler arası ölüye cennet gezdirilir. 9 ila 40 gün arası ise cehennem gezdirilir. Fakat bu gezileri esnasında herhangi bir tat almıyor, sadece gözlemliyor. Ölü, cehennemde gördüğü acılar nedeniyle 20 gün ruhunu rahatlatmak için panihida okunur. Ölü, 40. gün yeniden Tanrının önüne çıkarılarak yeniden dirilene kadar ruhun nerde kalacağına karar verir.¹⁴⁴

Katoliklere göre ruh hemen Tanrı önünde çıkar ve günahlarından tamamen arına kadar “temizlik hanede” kalır. Ruh burada iken, ona dua edenlerin duaları kabul edildiği gibi, o da ona dua edenler için dua edebilir. Ruhun burada ne kadar zaman kalacağı konusunda belli bir zaman yoktur. Fakat ruh, “temizlikhaneden” ayrıldıktan sonra bizim dualarımıza cevap veremez.¹⁴⁵

Hıristiyan inancına göre ruh ile beden ayırımı sadece kısa bir zaman için ayrılmaktadır daha sonra ikisi yeniden bir araya gelmektedir.

3. ÖLÜM SONRASI

Hıristiyan Makedonlar ölüm sonrası uygulamalarında önceden belirlenmiş kesin kurallara göre hareket etmektedirler.¹⁴⁶ Yapılan törenlerle kaybedilen kişiye karşı büyük üzüntü dışı vurulmaktadır.

A. ÖLÜNÜN BIRAKTIĞI MALIN PAYLAŞIMI

Hıristiyanlar ölünün bıraktığı malı devletin koymuş olduğu çerçevede paylaşırlar. Genellikle mirasın büyük bir kısmı erkek çocukta kalması ile birlikte kız çocuklarına da mal verilir.

---

¹⁴⁴ Papaz Stefan'dan alınmıştır.

¹⁴⁵ Papaz Stefan'dan alınmıştır.

¹⁴⁶ Десподова, Вангелија, **Оплакувањето на мртвите во Македонската народна тардиција и во средновековната книжевност**, Пелагонитиса, година VI, 2001 Битола, 12/137.

B. ÖLÜYÜ ANMA GÜLERİ VE YAS

Hıristiyanlar kendi ölümlerini 3., 9., 40.,¹⁴⁷ 6 ay ve senesinde anmaktadırlar. Bununla birlikte sabah ve akşam üstü okunan litürjilerde de ölümlerin ruhları için dua edilmektedir.

Yıllık Hıristiyan-halk takviminde üç gün, özellikle ölümlere ayrılmıştır. Pokladi, Duhovden ve Mitrovden. Halk inançlarına göre sadece bu günlerde ölümlerle irtibata geçinebilir ve bu da ancak önceden kesin olarak belirlenmiş usule göre yapılır. Bu buluşma aile mezarlıklarında gerçekleşir. Herkes bir çini haşlanmış buğday ve ekmek getirerek mezarda mum yakmalıdır. Buğday Cuma günü şeker ve ceviz eklenerek haşlanır. Bunun yanında hazırlanmış yemekler, şarap ve temyan getirilir. Meyveyi ve buğdayı ikram çinilerine koyarak boşça ile örterler. Papaz tüm mezarları gezerek onları kadi ve her bir hacın yanında ekmek bırakarak ölümler kitabından tüm atalarının adlarını okur. Ondan sonra papaza para ve yemekten verilir. Allah'ın affetmesi için diğer insanlara da yemek dağıtılır.

Duhovden anma günlerin arasında en önemlidir. Bugüne kadar serbest gezen ölümler bu günde kapatılmaktadırlar. Bu günde ölenlerin ise tüm günahları affolunur ve doğrudan doğru cennete girmektedir.

Pokladi anama gününden bir hafta önce ise “Banička¹⁴⁸ için öldü çocuk” adını taşıyan bir anma günü bulunmaktadır. Efsaneye göre oruç zamanı komşularına imrenen bir çocuk annesinden banička yapmasını ister. Annesi yarın yaparım diyerek çocuğu bir hafta oyalamaya çalışır. Buna dayanamayan çocuk, oruç günün son gününde Cumartesi günü vefat eder. O günden itibaren özellikle erkek çocuğu olan anneler banička yaparak fakir çocuklara dağıtmakta ve özel bir anma günü olarak anılmaktadır.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Günleri sembolik anlamları için “Ruhla ilgili inançlar” bölümüne bakınız.

¹⁴⁸ Banička-Börek türü.

¹⁴⁹ Вражиновски, а.г.е., 183.

C. ÖLÜ İÇİN VERİLEN SADAKALAR VE YEMEKLER

Hıristiyanlar ölünün ruhunun rahatlama için değişik sadakalar verirler. Fakat en yaygın sadaka olarak yemeğin verilmesidir. İlk cenaze gününden başlayarak ölüleri anma günlerinde ölünün ruhu için yemek ve içki dağıtılmaktadır.

Bu uygulama pagan inançlardan kalmasına ve papazların uyarısına rağmen Hıristiyan dünyasında önemli bir yere sahiptir. Genelde papazlar da halka uyup bu uygulamalara katılmaktadırlar.

Eski kilise yazılarında şöyle deniyor: “Ölü için bir iyilik yapmak istersen, fakirlere, dul kadınlara, yolculara, mahpusta olanlara ve kilisede onun için dua etmeleri için din adamlara sadaka ver. 3., 9., 40. ve senesinde litürji okut. Mezarında mum yak, bayram ve Pazar günlerinde de kandil yakın. Bu şekilde hem Tanrı Mesih İsa onun ruhunu rahatlatacaktır.”¹⁵⁰

D. BAŞ SAĞLIĞI VE AVUTUCU SÖZLER

Hıristiyanlar evden cenaze çıkıncaya kadar taziye kabul etmektedirler. Cenaze defnedildikten sonra baş sağlığına gidilmez. Taziyeye giden kişi “Bog da go oprosti” Allah bağışlasın der.

E. ÖLÜM İLE İLGİLİ ATASÖZLER, BEDDUALAR, DEYİMLER VE AĞITLAR

Üsküp Hıristiyanları, ölümü anmakla ilgili bir sürü atasözleri ve ağıtlar geliştirmişlerdir. Bunun yanında ölüm olayı etrafında deyimler ve beddualar de oluşmuştur. Biz burada onlar üzerinde kısaca duracağız.

Atasözler

- Dokuz başlı olsa bile kurtulamaz, sadece azap çekecek.
- *Девет глаи да има, не куртулица, само ќе се помачи*¹⁵¹.

¹⁵⁰ Десподова, 141.

¹⁵¹ ЦЕПЕНКОВ, Марко, **Македонски Народни Умотворби**, книга 8, Македонска Книга, Скопје 1972, s.179.

- Ömrü varsa ilacı da bulunur.
- *Ако има век, ќе има и лек.*¹⁵²
- Allah isterse, (hastaya) sağlık verir.
- *Ако сака Госпо, ќе му даи здравеи.*¹⁵³
- Eğer günleri azaldıysa istersen İstanbul'dan Hekim getir bir işe yaramaz.
- *Ако сакаш и од Станбол еќим донеси, ако му се скусиле дните, нема што да му чини.*¹⁵⁴
- Allah bir saat önce affetsin ki, azap çekmesin.
- *Господ да си го прости еден саат побрго, за да не се мачит.*¹⁵⁵
- İstedığın kadar ilaç için para ver, Allah dilemedikçe nasıl iyileşir.
- *Давај пари по билки, коа Госпо неќи, као ќе оздрави.*¹⁵⁶

Beddualar

Bedduanın gücü sözcükte saklı olan sihirden gelmektedir. İnsanlık tarihinin belli dönemlerinde sihirli sözlere büyük önem verilerek, sözler belli bir formül ve belli zaman içerisinde söylendiği takdirde insan kaderini iyi ya da kötü yana ekilebileceğine inanılmıştır.¹⁵⁷ Bugün eskisi kadar olmasa da bu inanç halen devam etmektedir.

Beddualar ölüm ya da kötülüğe sebep veren belli başlı sihirli sözlerdir. Bunların özellikle anne veya baba tarafından söylenmesi insan için büyük bir kötülüktür.¹⁵⁸ Makedon inançlarında toplu halde beddualara da rastlanmaktadır. Kutsal sayılan bir ormandaki ağaçların kesilmesini engellemek amacıyla başta papaz bir tören düzenleyerek: “Bu ormandan ağaç kesen hayır görmesin. Ormanı yok eden olursa ailesi yok olsun” beddua eder, halk ise “Amin” diyerek bu bedduaya katıldığı kaydedilmiştir.¹⁵⁹ Ortodoks dünyasında eskiden kanundan çok papazların beddualarında korktukları bilinmektedir. Eğer bir yerleşim yerinde faili meçhul bir cinayet, hırsızlık vb olay işlenirse, tüm sakinler olay yerine gidip, taş atarak faili

¹⁵² Цепенков, 189.

¹⁵³ Цепенков, 189.

¹⁵⁴ Цепенков, 189.

¹⁵⁵ Цепенков, 191.

¹⁵⁶ Цепенков, 192.

¹⁵⁷ Китевски, Марко, **На клевета лек нема**, Скопје 1991, 18.

¹⁵⁸ Вражиновски, a.g.e., 223.

¹⁵⁹ Китевски, 21.

beddua etmişlerdir. Taşların toplandığı yerde yoldan geçenler bile taş atarak faili beddua etmişlerdir.

Daha önceki inançlardan kalma olarak algılanan beddua, Hıristiyanlarda özellikle terbiye konusunda büyük rol oynamaktadır. Her ne kadar hristiyan inancına göre beddua eden büyük günahkar olarak sayılsa da, uygulamada yukarıda da belirttiğimiz gibi çok önemli bir disiplin metodu olarak kullanılmıştır.

Bedduanın günah ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. “Beddua tuttu” denildiği zaman, işaret edilen kişinin işlediği günahının cezasını çektiğine inanılmaktadır.

Makedon Hıristiyanlarında beddualar, kötü ruhları kovalayan kadınlar tarafından da kullanılmaktadır. Oluşturdukları sihirli sözlerde beddualar yer almaktadır. Bazen hastalığa bazen de hasatlığına sebep olan kişiler beddua edilmektedirler.

Çocuklara arasında da bedduaların kullanıldığı kaydedilmiştir. Öyle ki, oyunu bozan çocuğa diğer çocuklar “oyunu bozanın, mezarı bozulsun” denmektedir.

Beddualar aynı zamanda insanın acizliğinin bir ifadesi olarak da tanımlanmıştır. Gücünün yetmediği durumlarda bedduaya başvurulduğu ifade edilmektedir. Genellikle de eğitimsiz ve güçsüz kadınların daha çok beddua kullandıkları belirtilmektedir ve bunların çoğu yaramaz çocuklarla ilgilidir.¹⁶⁰

Aşağıda Makedon Hıristiyanların kullandıkları beddualardan örnekler sunuyoruz:

- Gelecek Salı bulmasın. *Други Торник да нете пречека!*¹⁶¹
- Ömür boyu dilenesin. *Цел живот да питаш.*
- Sabah bulmasın. *Да не те раздени до утре сабајле.*
- Yer sığmasın. *Земјата да не го прибере.*
- Damla vursun. *Дамла да го удрит.*
- Papazsız gömsünler. *Без поп да го закопат.*
- Allah nasip etsin canı çıkmasın. *Бог да даде душа да не предаде.*
- Yıldızı sönsün. *Свездата да му угасне.*

¹⁶⁰ Китевски, 38.

¹⁶¹ Вражиновски, a.g.e., 122.

- Lazar, oğlum Lazar,   Лазаре, сине Лазаре,
Öğlesin de erimeyesin,   Да умреш да се не стопиш,
Niye (kızımı) uzakta verdin.   Заш ми ја даде далеку.
- Allah'tan buldun büyük düşman!   *Од бога да најде балабан душман!*
Üç yıl yatakta yatasın,   *ти да лежиш три години,*
Üç döşek çürütesin.   *и да скапеш три постеле,*
Ondan sonra Allah'a canını teslim edesin. *па на господ душа да му дадеш.*¹⁶²

Deyimler

- İhtiyar öldü, evin direği düştü.
*Умре старио, падна од куќата дирекот.*¹⁶³
- Eğer evinden direk düşerse, yakının ölecek.
Зид да ти падне од куќата, човек ќе ти умрит.

Ağıtlar

Ölüm olayının haber alımından hemen sonra gerçekleşen bu olay, bir taraftan üzüntüyü dile getirirken diğer taraftan ölüm olayını da duymayanlara duyurmak görevini görmektedir. Ağıtlara sadece hava ağardığı takdirde başlanılır, aksi takdirde güneşin ortaya çıkması beklenmektedir. Çünkü, gece ağıtların yakılması gece gezen bazı kötü ruhların dikkatlerini üzerine çekebilir.¹⁶⁴ Ağıtlar genellikle kadınlar tarafından söylenmekte ve amaçları yakınmalarını göğe iletmektir.

Ağıt yakan kişi ağıt aracılığıyla ölü ve diğer ölümler ile melodili iletişim kurmaya çalıştığı ifade edilmektedir. Ağıt yakanlar o anda ölü ile ilgili aklında kalan tüm konuları gündeme getirmektedir. Genelde ölünün en yakınları ağıt yakarken, bazen paralı ağıt yakan kadınlar kiralanmaktadır. Her ağıt yakan kadın yakınlığına göre kelimeler kullanmaktadır.

Ölünün yakın akrabaları ağıt esnasında eşyalarını koparır, saçlarını yırlarlar, başların yerden vurular ve üstlerine kül ya da toz atarlar. Geleneklere ise özellikle ilk çocuğunu kaybeden anneden, ağlamamasını ve hiçbir üzüntü göstermemesini; yas

¹⁶² Китевски, 68.

¹⁶³ Китевски, 249.

¹⁶⁴ Десподова, 138.

eşyaları giymemesini ve cenaze törenine katılmamasını istiyor. Onlarda gülmelerini hatta oynamalarını istiyor, bu şekilde kötülüğü çatlatmaya hedeflemektedir.¹⁶⁵

Evde yakılan ağıtlar ölünün evinden ayrılış nedeniyle yapılmakta, mezarda ise ölümlere haber verilerek onun kabulü ve hazırlık yapmaları içindir.

Ağıtlar cenaze töreninin bitmesiyle son bulmuyor. Ölümle ilgili uygulamalarının tümünde yer almakta ve ölümlere ayrılan kilise günlerinde bile devam etmektedir. Gömüldükten sonraki ilk ya da ölümünün üçüncü gününde; üç ya da beş kadın tarafından ölüyü derin uykudan uyandırmak amacıyla ölüye mezarı başında ağıt yakılır.

Kilise ağlamayı müsaade ederken, ağıtları ve sesle ağlamaları kesinlikle yasaklamaktadır. Bu esnada sadece ölünün iyi amelleri gündeme getirilebilir. Göz yaşlarında ise vaftiz esnasındaki suyun günahlardaki temizleyici gücün aynısı vardır. Ölünün yanında bağışmalar varsa, o zaman ölünün daha çok azap çekeceğine inanılmaktadır.

Oğlunu kaybeden ana şöyle diyor:

“Oğul, sana yeni ev yaptırdık,
ne pencere ne de cam var”

*“Синко, ти направивме нова куќа,
ни пенџере, ниту врата нема”*

F. MEZARLIKLAR VE MEZAR ZİYARETLERİ

Hıristiyanlarda atalar kültürünün gelişmesinde en önemli unsurlar: mezar, kilise, ikonalar ve naaşlardır. Özellikle azizler kültürü, Hıristiyan aleminde büyük rol oynamaktadır. Azizlerin doğa üstü güçleri: hastaları iyileştirmek ve kötülüklerden koruma ölümlerinden sonra da devam etmektedir. Makedon Slav bilimcisi Vrajinovski, bunu iki nedene bağlamaktadır. Birincisi, azizlerin biyografilerini ele alan tarihi ve vaazlarda kullanılan metinler; ikincisi ise halkın kendi rivayetleridir.¹⁶⁶

Hıristiyanlık ilk başta azizler şirk nedeniyle karşı çıkmış olsa bile, halkın karşısına duramayınca bunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Hıristiyan alemi için genel olarak mezarlar büyük önem arz etmektedir. Havarilerin ve azizlerin naaşları kilise kurmak için olmasa olmazlardandır. Bilindiği gibi Roma Kilisesi Pavlus’un naşı üzerinde kurulmuştur. Makedon Ortodoks Kilisesi

¹⁶⁵ Десподова, 138.

¹⁶⁶ Вражиновски, *народна традиција и култура*, 129.

ise 325 yılında İznik Konsiline katılan Laralı Aziz Ahil'in naşı üzerinde kurulmuştur. İbadethane olarak kilisenin en kutsal yeri "OLTAR"¹⁶⁷- naşın tutulduğu özel bölümdür. Oltar ibadethanenin diğer kısmından ayrıdır ve etrafı ikonalarla kaplı duvardan oluşmaktadır. Burada din adamlarının dışında kimse giremez. Oltarın baş bölümünde Kutsal Taht olarak adlandırılan bölüm var ki, gizli bir biçimde Tanrının kendisi de bulunmaktadır. Kutsal Tahtın altında ibadethaneyi kutsallaştıran azizlerin naşı bulunmaktadır.¹⁶⁸ Oltarın diğer bir özelliği ise üzerinde ekmek ve şarabın hazırlanmasıdır.

Aziz naşının değerli olması onları abd "köle" olarak değil, Tanrı'nın hizmetkarları ve sevgilileri olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁹

Ayrıca bütün kiliselerde İsa'nın, Meryem'in ve diğer azizlerin ikonaları bulunması şarttır. Bunlara mum yakılır ve yardım talep edilmektir. İbadethanenin bir bölümü olarak kanun de bulunmaktadır ki burada ölümlerin ruhları için mum¹⁷⁰ yakılır ve dua edilir, panihida ayini de burada yapılmaktadır.¹⁷¹

Azizlere hayatta oldukları gibi mezarlıklara gidilerek hastalıkları için, çaresizlikleri için yardım talep edilerek, bunun karşılığında hediye verilmektedir. Azizlerin naşı tüm bölgeyi koruyacak güce sahip olduklarına inanılmaktadır. Öyle ki, 1990 yılında Üsküp'te Merkezi Ortodoks Kilisesi inşa edildikten sonra mezarı Ohri'de bulunan Aziz Kliment'in naşından bir kısım getirilmiştir. Bazı Ohri'liler o zamana kadar baş ağrıları olmadıklarını fakat, Aziz Kliment'in naşın bir kısmı Üsküp'e taşınca baş ağrılarının ortaya çıktığını iddia etmişleridir.

Makedon rivayetlerinde naşı kendi çıkarları için çalanların başına bela gelmektedir. Öyle ki Osmanlı padişahları bile bazen azizlerin naşlarını almışlar fakat başlarına felaket geldikten sonra iade etmek zorunda kalmışlardır.¹⁷²

Mezarlıklar özellikle Pokladi, Duhovden ve Mitrovden ziyaret edilmektedirler. Pazar günleri de az da olsa bir kısım insan tarafından ziyaret edilmektedir. Hıristiyanlar bugün Üsküp'te Butel şehir mezarlığında

---

¹⁶⁷ Oltar azizlerin naşı için mezar olarak kullanılmaktadır. 787 yılından itibaren ise bu şart olmuştur.

¹⁶⁸ **Што Треба Да знае Секој, Кој Доаѓа Во Православниот Храм**, çev. Златко Ангелески, Битола 2001, 11.

¹⁶⁹ Yovan Damaskin, 191.

¹⁷⁰ Hıristiyan aleminde mumun önemi büyüktür. Hıristiyan inanca göre mum kansız bir kurbandır. Mumun yalını göklere kadar gider ve duayı da göklerde olan Tanrı'ya ulaştırır.

¹⁷¹ Damaskin, 13.

¹⁷² Вражиновски, **народна традиција и култура**, 139.

gömülmektedirler. Mezar taşlarında isim doğum ve ölüm tarihleri, ailesi dışında herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Müslüman mezarlığı ile aynı yerde olan bu mezarlıklar şirket tarafından ayrıcalık görmektedir. Sürekli temizlik yapılmakta ve müthiş bir düzen içinde tutulmaktadır. Genelde mermerden oluşan mezarların baş ucunda mumluk bulunmaktadır. Burada ölüler için mum yakılmaktadır. Ziyarete gelen kişiler, kendilerine sandalye yapıp, yemekleri birlikte yemekte-dirler.

Fransız Askeri Mezarlıklar

Üsküp'ün Kalesinde Fransız Askeri mezarlıklar bulunmaktadır. Bu mezarlıklarda I. Dünya Savaşında Üsküp bölgesinde yapılan savaşta ölen askerlerin naaşları bulunmaktadır. Bu askerler arasında Hristiyanlarla beraber ek-si Fransız kolonilerinden Fransız ordusuna katılan Arap Müslümanlar da bulunmaktadır.

Burada yatan 2930 askerden 2000 askerin ismi bilinmemektedir. Savaşın bitmesiyle bir araya getirilen naaşlar daha önce Fransız subaylarının tuttıkları notlarla yerleri tespit edilerek bu mezarlıkta gömülmüştür. Bu süreç 1926 yılına kadar devam etmiştir.

I. Dünya Savaşının sonu olan 11 Kasım'da mezarlıklarda resmi törenler düzenleniyor. 24 Eylül'de Fransa'dan "Savaşçılar" Derneği üyeleri buraya gelerek mezarlıklara çiçek bırakılmaktadır.

Resmi anma törenlerin dışında herhangi bir dini tören düzenlenmemektedir. Bu mezarları sadece turist ve delegasyonlar ziyaret etmektedirler.

Mezar taşları

Ebediyetin simgesi olan mezar taşları aynı zamanda ölünün bu dünya ile bağlantısını koparmakta ve kötü ruhlardan korumaktadır. Ölünün ruhu bu taş içinde yaşamaya devam ettiğine inanılmaktadır.

Üsküp Hristiyanları mezar taşı yazılarına fazla önem vermemektedirler. Genelde hac şeklinde yapılan mezar taşları son zamanlarda dikdörtgen şeklinde olan başlığa ortasında hac olmak üzere, aynı mezarda birden fazla kişi gömüldüğü için

resimleri ve adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihlerinin yanında mezarın kimin tarafından yapıldığı belirtilmektedir.

Örneğin:

Slvako Stoyanovski
1945-2004

Posleden pozdrav od sinot Petre Stoyanovski
(Oğlu Petre Stoyanovskiden son hatıra)

II. Dünya Savaşında ölen ve katılanlara ise ayrıca bir yer ayrılmıştır. Sade olan bu mezar taşlarında dini semboller yer almamaktadır. Bazen kişinin büstü konmaktadır. Mezar taşında sadece adı soyadı, lakabı bazen de komünizmin sembolü olan yıldız yer almaktadır.

2004 yılında uçak kazasında ölen Makedonya Cumhurbaşkanı Boris Traykovski Protestan inancına sahip idi. Onun mezar taşında şöyle yazılıdır.

Boris Traykovski
1956-2004
Makedonya Cumhurbaşkanı

Tanrının oğulları olarak adlandırılacakları için
Barışı imar edenler kutsanmıştır.

Matta 5/9

Makedon Ortodoks Kilisesinin, Üsküp'ün Merkezindeki Aziz Dimitriy Kilisesinde gömülü iki Başpiskoposların mezar taşlarında da sadece unvanları, doğum ve ölüm tarihleri ile isimleri yer almaktadır.

III. BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

1. ÖLÜM ÖNCESİ

Üsküp ve çevresinde ölüm öncesi ile ilgili Müslüman ve Hıristiyanlardaki inanç ve uygulamaları kıyasladığımızda, pek büyük farkın olmadığını görmekteyiz. Bu konudaki inançlar İslam ve Hıristiyanlıktan farklı olarak daha önceki inançlara dayanmaktadırlar. Bu nedenle sadece bu toplumda değil dünyanın birçok yerinde olduğu gibi bazı olay ve varlıklar ölümün habercisi ya da önbelirtisi gibi ele alınmaktadır. Örneğin kedi ve baykuş olmak üzere tavuk, tavşan, fare gibi hayvanlar hem Müslüman hem de Hıristiyanlarda ölümün ya da kötülüğün ön belirtisi olarak sayılmaktadır.

Her iki toplumda rüyada görülen bazı olaylar da ölümün habercisi olarak algılanmıştır.

Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişimler de Müslüman ve Hıristiyanlarda aynı şekilde algılanmıştır. Hastanın birden bire iyileşmesi, kendini kaybedip başka bir alemle muhatap olması gibi olaylar bunun başında gelmektedir.

Yıldızların da insanlarla bağlantısı olduğuna inanılmakta. İki toplum yıldızın kayması ile birlikte insan hayatının sonu olarak algılanmaktadır.

Ölümden ya da başlarına gelebilecek kötülüklerden korunma amacıyla bazı yerlerden ve bazı zamanlarda belli işler yapılmaktan da kaçınılmaktadır. Vakıf malları, tarla sınırları, eski binalar, bunar, saçak altları görülmeyen alemin-cinlerin, kötü ruhların mekanı olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle bu yerlerden özellikle geceleri bu varlıklarla karşı karşıya gelmemek amacıyla kaçınılmaktadırlar.

Belli günlerde de özellikle ev işleri yapılmamaya gayret gösterilmektedir.

Yeni doğan çocuğu kem gözlerden korunmak amacıyla beşikte sarmısak, muska, mavi boyuncuk gibi eşyalar koyulur. İlk günlerde yabancılardan özellikle de gözü nazar değindirenlerden uzak tutulur.

Verdiğimiz örnekler de küçük farklılıklar olsa bile bu Müslüman ve Hıristiyanlarda var olan ortak değerleri değıştirmez. Bu değerleri din üstü, insani

değerler olarak değerlendirebiliriz. Aynı değerleri Anadolu'da¹⁷³ da, Orta Asya'da¹⁷⁴ da görebilirsiniz.

2. ÖLÜM SIRASI

İkinci bölüm uygulamalı olarak çalışılmıştır. Tespitlerimiz, sadece Müslüman ile Hıristiyanlar arasında değil, Müslümanların kendi aralarında, Hıristiyanların da kendi aralarında da farklılıkların olduğunu göstermiştir. Bu uygulamalar inanç, geldiği yer, yaşadığı çevre ve maddi imkanlarına göre farklılık arz etmektedir.

Burada şunu da belirtelim ki, uygulamalar farklı olsa da aynı amaçta birleşmektedir. O da ölen kişiyi ahret için en güzel şekilde hazırlamak ve yolcu etmektir. İki toplumda ruhu Tanrı tarafından gönderilmiş melek alır.

Duyurma konusunda Müslümanlar temcidi tercih ederken, Hıristiyanlar çanı kullanmaktalar. Fakat her ikisi de sabah yapılır. Modern hayatın imkanlarını her iki toplum kullanmaktadır. Telefon ortak olarak kullanılmaktadır. Telefonun yaygınlaşmasından önce, uzaktaki akraba ve dostlara olay telgraf ile duyurulurdu. Bunun yanında Hıristiyanlar gazete ve direklere asılan ilanlarla da topluma ölüm haberini duyurmaktadır.

Bir yanda duyuru yapılırken, diğer yanda cenaze hazırlıkları yapılır. Ölü uygun bir yere serilir, Müslümanlar düşeye, koyarken daha önceden hazırlanmış yeni çarşaf, üzerinde. Hıristiyanlar ise ölüyü yıkadıktan sonra günlük hayatında giydiği elbiselerden yeni elbise giydirilir ve sandukaya konarak odanın bir köşesine konar. Hıristiyan ölüyü kadın ve erkekler ziyaret ederken, Müslümanlarda cenaze hazırlanırken etrafında kadınlar durur. İki toplum da ölü bekleme süresince kendine has dua okumaktalar. Bunun yanında dini görevliler de davet edilerek kutsal kitaptan alıntılar okutulmaktadır. Ölü'nün çenesi açık kalmaması için bir bezle sararlar, gözlerini kapatırlar ve yüreğinde demir parçası konmaktadır.

Hem Müslüman hem de Hıristiyanlarda cenaze yıkanmaktadır. Cenazenin yıkanması, yeniden diriliş için hazırlıktır. Su, bir taraftan varoluşu¹⁷⁵ temsil ederken

¹⁷³ Bkz. Sedat Veyis Örnek, "Anadolu Folklorunda Ölüm", Ankara 1971.

¹⁷⁴ Bkz. Mamıtov, Abdimuhamet, "Kırgızistan'da Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar" A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.

diğer taraftan cenaze törenlerinde ölümden sonra doğumu garantilemektedir.¹⁷⁶ Fakat Hıristiyanlarda Müslümanlardan farklı olarak birkaç çeşit cenaze türü bulunmakta. Keşişlerin cenazesi Müslüman cenazesine çok benzemektedir. Keşişler kefene benzer bezle örtülürler. Bu nedenle Müslümanların gömme işlemini keşişlerden aldıkları iddia edilir. Müslümanlar cenaze konusunda herhangi bir ayırım yapmadan herkese aynı şeyi uygularken, Hıristiyanlar dört farklı uygulamada bulunmaktalar. Her bir cenaze için ayrı dualar, elbiseler ve ayrı uygulamalar bulunmaktadır.

Müslümanlar cenazeyi bir an önce mezara götürmeye çalışırken, Hıristiyanlar bekletme taraftarı. Bunun gerekçesi de kişinin gerçekten ölüp ölmediğini kontrol etmektir. Evden çıkan Müslüman cenaze camiye götürülerek namazı kılındıktan sonra mezarlıklarda toprağa verilir. Hıristiyanlar ise kilisede dualar yapıldıktan sonra mezarlığa götürürler.

Müslümanlar bir mezarın üzerinde başka cenaze koymayı tercih etmezken, Hıristiyanlar özellikle yakınların mezarlarında gömülmek isterler.

Üsküp ve civarındaki defin şekilleri ile ilgili bilgili Arkeolojik ve gözlemle araştırmaları sonucunda ulaşılan bilgilere göre üç temel şeklin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Birinci şekil yakmak, ikincisi mumyalanmak ve daha yaygın şekil olarak üçüncüsü gömmek olduğu belirlenmiştir.¹⁷⁷ Tunç Çağı ve öncesine dayanan araştırmaların sonucunda belirlenen defin şekillerinden bugün sadece gömme şekli devam etmiştir. Bununla birlikte toprağa verme işleminde ve mezar şekilleri konusunda Müslüman ile Hıristiyanlar arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır.

Ruh konusunda da inançlarda büyük benzerlikler vardır. Ruhun 52. güne kadar ev etrafında dolaştığına inanılır. Bazıları ruhun başka canlılara geçebileceğine inanır.

3. ÖLÜM SONRASI

Ölüm sonrası ile ilgili inanç ve uygulamalarda farklılıkların yanında büyük benzerlikler de bulunmaktadır. Hıristiyanlar kız çocuklarına da miras bırakırken, Müslümanlar genel itibarı ile kız çocuklarına hiçbir mal bırakmazlar.

---

¹⁷⁵ Eliade, Mircea, **Dinler Tarihine Giriş**, İstanbul, 2003, 196.

¹⁷⁶ Mircea, 197

¹⁷⁷ Митревски, 19.

Ölüyü anma konusunda iki toplumda aynı hassasiyet gösterilmektedir. İlk dönemde sıkça yapılan anma törenleri zamanla kaybolmakta. Ruhun yaşadığı yerlerde dolaştığı, bedeninin parçalanması, sorguya çekilme konularıyla ilgili ilk bir ay yoğun bir şekilde dualar okunur törenler düzenlenir. Daha sonra bu altı aya ve bir yıl geçtikten sonra anma törenleri kalkar. Bundan sonra sadece topluma mal olmuş kişilere sade anma törenleri yapılır. Hıristiyanlar anma törenlerini mezarlıklarda yaparken, Müslümanlar evlerinde ya da camilerde yapmayı tercih ederler. Hıristiyanlar yılda üç kez ölülerini anımsarken, Müslümanlar Bayramlarda topluca mezarları ziyaret ederler.

Eskiden her iki toplumda yasın simgesi siyah renk idi. Fakat Müslümanlar, Hıristiyanlara benzememe amacıyla bu rengi kullanmaktan kaçınmaktadırlar. Daha çok siyah dışında kapalı renkleri tercih ederler. Önceleri iki toplumun bayanları yasın simgesi olarak başörtüyü kullanırken, günümüzde başörtülerini boynunda asmaya tercih etmektedirler. Yas süreleri de aynıdır. Sadece kadınlar erkeklerden daha uzun süre yas tutarlar. Özellikle eşleri için en az bir yıl yas tutarlar.

Her iki toplum kendi ölüleri için yemek ve sadaka dağıtır.

Hıristiyanlar başsağlığı dilerken Allah'tan rahmet diliyor. Müslümanlar ise hayatta kalanlara sağlık diler. Bu şekilde onlara gayret vermeye çalışmaktadırlar.

Atasözleri, deyimler, beddualar ve ağıtlar, aynı konuyu işledikleri için herhangi bir farklılık göstermemektedirler. İki toplumda aynı şeyleri görmek mümkün.

Müslüman ve Hıristiyan mezarlıkları genellikle yan yanadır. Üsküp'te herkes Butel Mezarlığında gömülmekte. Hıristiyanlar bir mezar üzerinde birkaç ölü gömerken, Müslümanlar herkese ayrı mezar açmaktadır. Hıristiyan mezarlıklarına önem verilirken Müslüman mezarlıkları yok edilmeye çalışılmaktadır. Getirilen şehir planları ile özellikle eski Osmanlı mezarları yok edilmektedir. En son ADB Büyükelçiliğinin yapılacağı arsada Osmanlı dönemine ait, Müslüman mezarlıkları yok edilmiştir.

Mezar ziyaretlerinde Hıristiyanlar, çiçek koyar, mum yakarken Müslümanlar dua ile yetinmektedirler. Bazı mezarlar-türbeler hem Müslüman hem de Hıristiyan ahalince belli amaçlar ile ziyaret edilmektedir. Mum yakılarak istekte bulunulmaktadır.

Kazaların yapıldığı yerlere Hıristiyanlarca belli nişanın yanında mum yakıldığı ve yiyecek, içecek, sigara gibi gıda malzemelerin bırakıldığı tespit edilmiştir. Müslümanlar ise bu tarz şeylere önem vermemektedirler.

Hıristiyan mezar taşlarında hac bulunurken Müslümanlarda yıldızla hilal bulunmakta. Ayrıca Müslümanlar Kur'an'dan alıntılar yazarken, Hıristiyanlar ad, soyadı, doğum, ölüm tarihin yanında başka bir şey yer almamaktadır. Son zamanlarda Hıristiyanlar mezarda yatanların fotoğraflarını koymaktadırlar.

Hıristiyanlar Müslümanlara kıyasen mezarlıklarda daha çok zaman geçiriyorlar.

SONUÇ

Yaptığımız araştırmalar süresince Üsküp'e her ne kadar başka köy ve kasabalardan gelenlerin adet ve uygulamalarında evlilik, doğum gibi değişik törenlerde farklılık olsa da ölüm konusunda pek etkilenmemiştir. Dışardan göç edenler Üsküp adet ve geleneklerine uymuştur. Fakat son yıllarda Müslümanlarda değişik Arap İlahiyat Fakültelerinden mezun olan imamlar, bazı değişik uygulamalara neden olmuşlardır. Örneğin, definden sonra vaaz tutmak, cenaze evinin önünde sandalye ve havlu koymak vs. gibi adetler uygulanmaya başlanmıştır.

Tezimizi genel olarak değerlendirdiğimizde şu sonuçlara vardık.

Ölüm öncesiyle ilgili değerlendirdiğimizde, Üsküp'te yaşayan Müslüman ile Hıristiyanlar arasında büyük benzeşmelerin olduğu tespit edilmiştir. Bunda dini inançlardan çok geleneklerin etkisi görölmektedir. Bu nedenle ölüm öncesiyle ilgili herhangi bir etkileşimin olması söz konusu değildir. Örneğin: Kaçınmalar ve önbelirtilerle ilgili inanç ve korunmalar tamamen benzerlik arz etmektedir.

Müslümanlar ile Hıristiyanların arasındaki ölüm esnasındaki inanç ve uygulamalarıyla ilgili olarak, dinlerin etkisinden dolayı büyük ölçüde farklılıklar göstermektedir. Örneğin: Müslümanlarda bir çeşit cenaze şekli varken, Hıristiyanlarda üç ayrı cenaze şekli bulunmaktadır.

Ölüm sonrasındaki inanç ve uygulamalarda farklılıklarla birlikte benzerlikler ağırlıklı olarak kendini göstermektedir. Örneğin: Kadınların daha uzun süre yas tutması, ölünün ruhu için ihsanda bulunulması gibi.

Eskiden Osmanlı-Müslüman hakimiyetinde olan Üsküp, bir çok konuda yerel halkı etkilemiştir. En azından Hıristiyan terminolojisine kurban, vakıf, karakoncolos gibi kavramları sokmuştur. Dinlerinde kurbanın yasak olduğunu bilen Hıristiyanlar büyük ölçüde Müslümanlardan etkilenerek, değişik vesilelerle kurban kesmişlerdir. Vakıf olarak adlandırılan yerler de Hıristiyanlarca kutsal olarak sayılmış ve saygı görmüştür.

Günümüzde azınlıkta kalan Müslümanlar mutlaka bölgede hakim olan Hıristiyanlardan etkilenmişleridir. Fakat bu etkileşim dinlerinden çok modern hayatın Hıristiyanlara empoze ettikleri konularda olmuştur. Cenazede çelenk koymak, mezar taşlarında resim koymak gibi.

İki toplum arasında etkileşimi üst kültürün alt kültüre etkisi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Müslümanların hakim olduğu dönemlerde Hıristiyanlar etkilenmiş, Hıristiyanların hakim olduğu dönemlerde de Müslümanlar etkilenmiştir. Fakat bu etkileşim temel inançlardan çok; yaşam tarzı, hayat şartları ile ilgili konularda olmuştur.

KAYNAKÇA

- ASIM, Salih, **Üsküp Tarihi ve Civarı**, Sadeleştiren Süleyman Baki, İstanbul 2004.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya**, İstanbul 19881, III/3.
- АЛЕКОСВА, Блага, **Демир Капија**, Скопје-Београд, 1966
- АПОСТОЛ, Скопје 1992, I.
- Bedruddin, el-Aynî , **Umdetu'l Kaarî**, Y.Y., T.Y., VIII.
- BISLIMI, Takhedin, **Leximi i Talkinit Për Të Vdekurin**, Shkup 2003.
- ВРАЖИНОВСКИ, Танас, **Речник- На Народната Митологија на Македонците**, Прилеп-Скопје 2000.
- , **Македонска Народна Митологија- Народна демологија на македонците**, Скопје 2002.
- , **Македонска Народна Митологија- Народна традиција и култура**, Скопје 2002.
- XHIGOLI, Idriz, **Detyrat Tona Ndaj Të Vdekurit**, Prishtinë 2002.
- CELÂLUDDİN, es-Suyûfî , **Şerh alâ Müslim**, Y.Y., T.Y., II,
- CANAN, İbrahim, **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte**, Zaman gazetesi yayımları, Y.Y., T.Y., XV.
- Çelebi**, Mevlüt, **Sultan Reşad'ın Rumeli Seyhati**, Akademi Kitabevi, İzmir 1999.
- ÇEVİK, Mümin, **Evliya Çelebi Seyhatnamesi**, İstanbul 1984, V.
- ÇEHAYİÇ, Cemal, **Dervişi redovi u yugoslovenskim zemlyama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu**, Orientalni Institut u Sarayevu, Sarajevo, 1986.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ, 2. Baskı, Ankara 2002.
- ДЕСПОДОВА, Вангелија, **Оплакувањето на мртвите во Македонската народан тардиција и во средновековната книжевност**, Пелагонитиса, 2001 Битола. , год. VI, XII.

- ELEZOVIĆ, Gliša, **Derviški Redovi muslimanski-tekiye u Skoplyu**, Yujna Sırbija, 1924-1925, 44-47.
- ENGÜLLÜ, Suat, “Necati Zekeriya”, **Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi Makedonya-Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997., VII.
- ERDEM, Mustafa, **Kırgız Türkleri**, ASAM, Ankara 2000.
- EYİCE, Semavi, **Üsküp’te Türk Devri Eserleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültürü, Ankara, 1963, II.
- ГЕОРГИЕВСКИ, Михајло, **Македонски Светци**, Скопје 1997.
- GJINI, Gaspër, **Ipeshkvia Shqup Prizren Njëpër Shekuj**, Drita, Zagreb 1992.
- GÜNAY, Ünver “ve diğerleri”, **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması-Kayseri Örneği**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001.
- ХАЦИАБДИЌ, Наим, **Илмихал-за трет степен на верска поука**, Скопје 2000.
- HASAN, Hamdi, **Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler**, Türk Dil Kurumu, Ankara 1997.
- HANÇERLIOĞLU, Orhan, **İnanç sözlüğü**, İstanbul 1975.
- Historia E Letërsisë Shqiptare**, Rilindja, Prishtinë 1989.
- IBËN TEJMIJJE, **Vizita E Varreve**, Nun, Shqup 2003.
- İBRAHİMİ, Nexhat, **İslami Nê Balkan Para Shekullit XV**, Zëri Islam, Prizren 2000.
- İSMAILI, İsa, **Si Duhet Ta Përcjellim Të Vdekurin**, Shkup 1991/1411 h.
- KAHRAMANYOL, Mustafa, **Makedonya’daki Türk ve Müslüman Toplularının Günlük Hayatı ve Gelenekleri**, Ankara 2003.
- KALAFAT, Yaşar, **Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları**, ASAM, Ankara 2000.
- , **Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1994.
- KASIM, Müşerref, “**Altı Ayak Baba Türbesi**”, Yeni Balkan gazetesi, Üsküp, Şubat 2005, 32/4.
- , “**Kral Kızı Türbesi**”, Yeni Balkan gazetesi, Üsküp, Şubat 2005, 31/4.

- Китевски, Марко, **На Клевета Лек Нема**, Скопје 1991.
- KRAJA, Hafiz Ali, **A Duhet Feja**, Furkan ISM, Shkup 1999.
- КОРАКЕВИЌ, Душанка, **Скупи – Градска Територија**, Скопје, 2002.
- KORKMAZ, Esat, **Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2003,
- КУЛИШИЧ, Шпиро, **Српски Митолошки Речник**, Београд 1998.
- NEXHIPI, Reshat, **Prespa Dhe Manastiri Nëpër Shekuj**, Feniks, Kërçovë 2003.
- ОСАК, А.Yaşar, **Sarı Saltık**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1971.
- , **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı, II. Baskı, Ankara 2000.
- OSMANI, Zihni, **Prespa Dhe Zhvillimi I Arsimit Në Gjuhën Shqipe**, Fine Art, Shkup 2001.
- , Karanfili Islam, **“Libër Leximi”** për klasën 4, Logos-A, Shkup 2001.
- MamıtoV, Abdimuhamet, **Kırgızistan’da Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar”** A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.
- МАЛИНОВ, Зоранчо, **Посмртните Обичаи во Брегалничката Област**, Скопје 2001.
- МАНЕВА, Елица, **Крстevi – Средновековни Непроколи**, Скопје, 2000.
- МИРКОВИЌ, Лазар, **Православна Литургика или Наука за Богослужението во Православната Источна Црква**, Охрид 2002.
- МИТРЕВСКИ, Драги, **Протоисториските Заедници во Македонија**, Скопје, 1997.
- РАЏАСИ, Mehmet, **Kutsal Kitaplarda Ölümötesi**, Ankara Okulu, Ankara 2001.
- Православен Молитвеник**, Битола 1996.

- ПЕТРОВА, Еленора, **Култовите и симболизмот кај пајонските племиња компарирани со илирските и тракиските**, Macedonia Acta Archaeologica, Скопје, 1993, XIII.
- RAMADANI, Ajni, **Udhëzime Islame Mbi Përgaditjen E Të Vdekurit**, Drita e Jetës, Gjilan 2002.
- ROUX, Jean-Paul, **Altay Türklerinde Ölüm**, Kabaacı, İstanbul 1999.
- SALIÛ, Abdulmexhid, **Disa Emra Personal Të Muslimanëve Dhe Muslimaneve**, Asr-Tetovë dhe El-Kalem-Gostivar, Tetovë 2000.
- ULUDAĞA, Süleyman, “Ağıt”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, I/470.
- SHEJH, Albani, **Regullat e Xhenazes Dhe Bidatet Në Të**, Jehona, Tiranë 2002.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, Ankara 2002, I.
- VINCA, Agim, **Shqiptarët Mes Mitit Dhe Realitetit**, Shqupi, Shqip 1997.
- YILDIZ, Ramazan, **Ölüm-Kabir-Kıyamet-Ahiret Mes’eleleri**, İpek, Tarsus 1999.
- ЈАНАКИЕВСКИ, Томе, **Три доцноантички гробници во стена од лок `Дибек` с. Суводол-Битола**, Macedonia Acta Archaeologica, Скопје 1993, XIII.
- ЦЕПЕНКОВ, Марко, **Македонски Народни Умотворби**, Македонска Книга, Скопје 1972, VIII.

Ek -1

Kaynak Kişiler

1. Feride Bayrami, 1950, Üsküp, Gasile.
2. Hacer V. Sulooça, 1976, Üsküp, Muallime.
3. İbadet Veyseli, 1957, Hasanbeg-Üsküp, ev hanımı.
4. İdriz İdriz, 1935, Üsküp, İmam.
5. Macide Saidi, 1904, Studeničan-Üsküp, eski medrese talebesi.
6. Malinço Zoranov, 1970, Üsküp, halk bilimcisi.
7. Metodi Zlatanov, 1953, Üsküp, igumen-din görevlisi.
8. Neşe Mustafa, 1980, Gazi Baba-Üsküp, öğretmen.
9. Sevim Piličkova, 1960, Üsküp, halk bilimcisi.
10. Slobodanka Maryanovska, 1947, Üsküp, emekli.
11. Süleyman Baki, 1974, Üsküp, Vaiz.
12. Tanas Vrajnovski, 1945, Üsküp, Halk bilimcisi.
13. Emira Ademağaç; 1935, Sancak-Rojaye doğumlu, Üsküp'te yaşıyor, ev hanımı.
14. Atse Nikolovski, 1950, Üsküp doğumlu, Fransız mezarlıkları bekçisi.
15. Dragan Yankovski, 1969, Üsküp, papaz.

Ek-2 RESİMLER

Protestan olan Cumhurbaşkanın Mezarı, Üsküp Şehir Mezarlığı "Butel"

Üsküp Şehir Mezarlığı "Butel"-Müslüman Bölümü

Müslüman ve Hıristiyanlarca ziyaret edilen Altı Ayak Baba Türbesi, Üsküp.

Selefî taraftarlarınca tahrip edilen Türbe, Sultan Murat Camii-Üsküp.

Osmanlı mezarlıkları, Mustafa Paşa Camii-Üsküp

Üsküp-Draçevo köyü Hristiyan Mezarlıkları

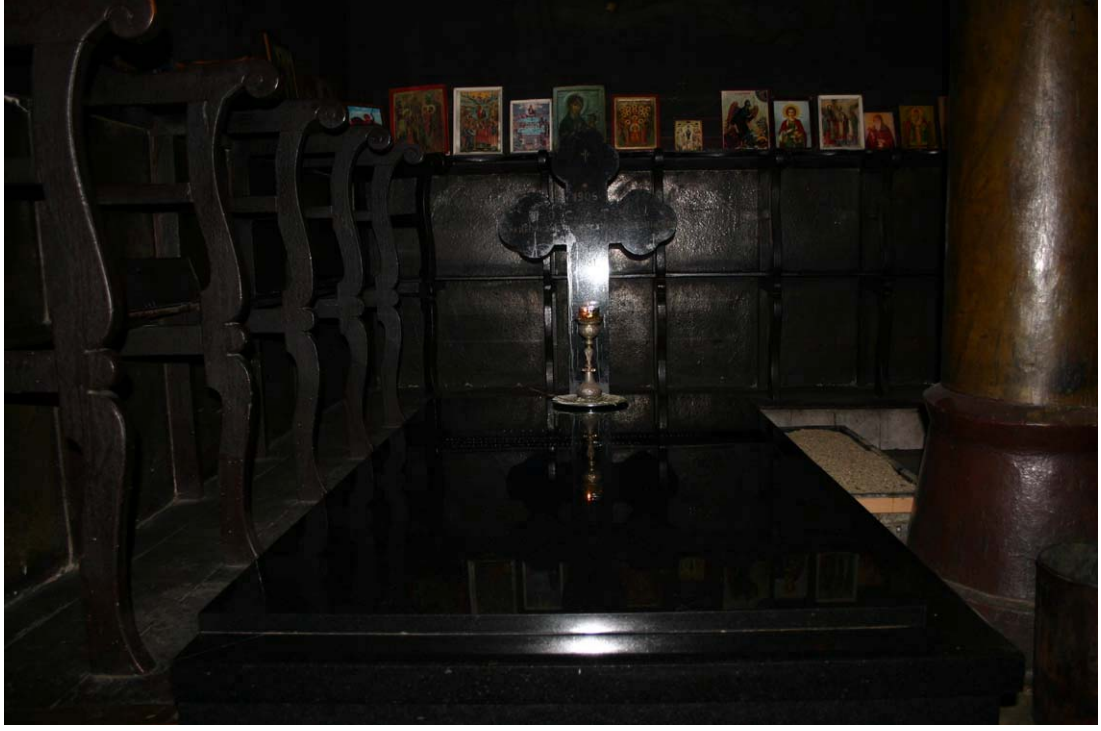

Mezar taşı örnekleri, Luboten-Üsküp.

Mezar taşı örnekleri, Butel-Üsküp.

Makedon Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Dositey'in Mezarı- Üsküp.

Makedon Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Angelari'yin Mezarı- Üsküp.

Makedon Milli kahramanın naşının Bulgaristan'dan Üsküp'e getirildiği sanduka.

Fransız Askeri Mezarlıklar - Üsküp

Cenaze namazının kılınışı

Müslümanlarda mezar şekli

ÖZET

SULOCCA, Mürteza, Üsküp ve Çevresinde Ölüm ile İlgili İnanç ve Uygulamalar, Yüksek lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, VI + 82 s.

Üsküp, Makedonya'nın en eski şehri olmakla birlikte, içinde değişik kültüre ve değişik inançlara sahip toplumlara bulundurmaktadır. Bu nedenle ölümle ilgili inanç ve uygulamaları araştırmak için bu bölge seçilmiştir.

Araştırmamız, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırma hakkında bilgi verilmekle birlikte, araştırmanın yapıldığı bölge tanıtılmaya amaçlanmıştır. Birinci bölümde Müslümanların ölüm ile ilgili inanç ve uygulamaları detaylı olarak dile getirilmiş, ikinci bölümde ise Hıristiyanların inanç ve uygulamaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde kıyaslama ve değerlendirme yapılarak iki toplumun arasında etkileşim ve farklılıklar aranmıştır. Sonuçta ise: Ulaşılan neticelere yer verilmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tezimiz, Balkan milletlerinde ölüm ile ilgili inanç ve uygulamaları konusunda kıyaslamalı bir çalışma yapmak isteyen için güzel bir temeldir. Çünkü, araştırma esnasında Müslüman olan: Türk, Arnavut, Boşnak ve Romen ile Hıristiyan olan: Makedon, Ulah, Romen ve Sırp'ların da inanışları incelenmiştir.

ABSTRACT

SULOCCA, Mürteza, Believes and practices concerning death in Skopje and its environment, Master's Thesis, Advisor: As. Prof. Ahmet Hikmet EROĞLU, Ankara University Institute For Social Sciences, VI + 82 p.

Skopje is the oldest city in Macedonia. Skopje has many cultures and beliefs. That is the reason we choice this area for our research for believes and practices concerning death.

Our research consists of three parts and conclusion. In the introduction part, we are giving information for our research and our research area. In the first part we are giving detailed information about Muslims believes and practices concerning death. In the second part we are giving information about Christians believes and practise. In the third part, we appreciate the two communities and compared the influence and difference between them. In the conclusion: There are the results our research and appreciate.

I believe our thesis, will be a good base for they who want to do comparative researcher for believes and practices concerning death in the Balkanian people. It means along our research, we try to analyse Turks, Albanians, Bosnians and Romans who are Muslims; and Macedonians, Vlahos, Romans and Serbians who are Christians.